

PRVSSOLOGIA KLOSSIANA: LINGVA BORVSSICA NOVA, I

PRŪSISKA
CHRESTŌMATIJA

Mikkels Klussis be Prāncis Arellis

**PRŪSISKA
CHRESTŌMATIJA**

DAILŪNU RUSSIŅU

*Prūsas Brātrijas Kānclaru
prei pamināsnan*

Prēi skaitātajan

Ēn wangan stesse 1999 pastāi publicītan en Wilnei “Bāziskas prūsiskai-laītawiskas wirdeīns 1998/99”. Stan-kīsman šis wirdeīns ast tikkuns en uššimans wersiōnins, st. a. sen laītawiskan, latta-wiskan, miksiskan, pōliskan, guddiskan be ēngliskan billins, mes jāu mazzimai endātwei Tebbei šan chrestōmatijan, kan eraīns wīrst tērpawuns sen pagalban ezze aīnasmu šēisan wersiōnin. Kāigi wirdeīns, tīt dīgi šī chrestōmatija pastāi peisātan en sembiskasmu dialaktan.

Stwi Tū wīrst aupalluns tekstans, kwāi pastāwusis kurtan pagaūnint ezze mettan 1989. Spārtai kwaitēimai, kāi šāi tekstai pastālai per brewīnsnan be mōdelin stēimans nawwans tekstans tālis kurtun. En stawīdsmu prōcesan adder wīrst prawerīwuns ir nawwai wirdāi, stesse paggan wīrst Tū turīwuns anga pastātwei per rekreā-ciskas eksperimēntas delīkaimikkan, anga īmtun nawwans wīrdans ezze kitēimans delīkaimikkans. Šlāit dwīgubāsnan mes kwaitēimai, kāi ir Tū īmlai delīkan en nūsmu eksperimēntan. En abbeimas prēipalins Tū wīrst turīwuns kōntaktitwei sēn mans. Stwi Tebbei nūsas gruntkoōrdinatis:

*letasp@gmail.com,
Prāncis Arellis +370 2 797380,
glabbis@prusai.org
nertiks@prusai.org
mants@prusai.org
kareusna.januskeviciute@gmail.com
rikoyota@inbox.lv
akszugor@o2.pl
jontrin@taide.lt,
manguskai@aol.com
brad@uwm.edu.pl
poshka@hotmail.com*

Labban izpalsnan!

Mikkels Klussis

Ēnturs

<i>Prūsas grīma</i>	8
<i>Wāišai iz Dānskan</i>	9
<i>Dailūns Russinis</i>	10
<i>Swinta Nakts</i>	11
<i>Pōezija</i>	15
<i>Bilīsnas, pagarbas</i>	19
<i>Adlis waks</i>	23
<i>Prūsas tāutas kultūris dīlatajai</i>	31
<i>Iz wuraprūsiskan literatūrin</i>	
<i>Ēlbingas wirdeīns</i>	93
<i>Grūnawas wirdeīns</i>	94
<i>Pirmasis katekismus</i>	95
<i>Āntrasis katekismus</i>	96
<i>Tīrtasis katekismus</i>	97
<i>Pameddiskas dialakts</i>	
<i>Pater Noster</i>	100
<i>Fabula: Kamistin be kamnitei</i>	102
<i>Laītawiska grīma: Kur aš josiu, broleliai</i>	103
<i>Judaica: Džuma-Džamī mōšējōs stereoefekts en Eupatōrijōs ‘ustjō</i>	104
<i>Preidā</i>	
<i>Bībelis tulkausnas</i>	107

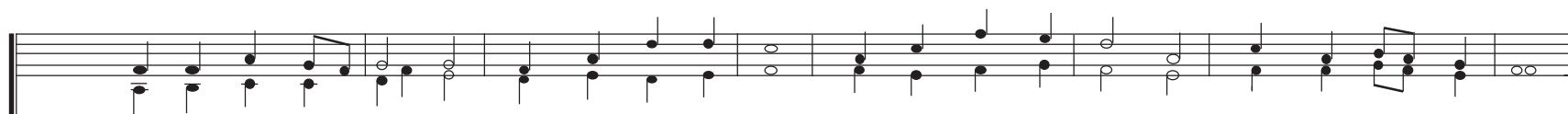
Prūsas grīma

1. Tīmran meddin tāuta,
Eīskun azzaran –
Kirša plattun lāukan
Swāiksti pāitaran.
2. Kirša pelkins, teīnan
āustra jāu etskīt –
Tīt pagaūne dēinan
Skīstan swāikstan, tīt.
3. Treppa spārtai būrai,
Pas plūgan dei ēit,
Be en dāngu dūrai
Pippelka jāu skreīt.
4. Jūris tenna grīmuns
Iz deiwūtiskwan,
Braīdis enklaušīwuns
Ēn prābutiskwan.

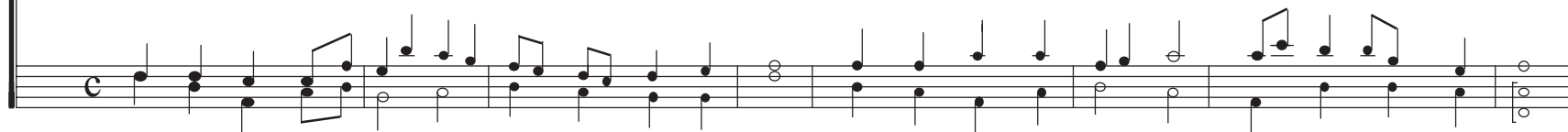
E.Hannighofer's / Mikkels Klussis

PRŪSAS GRĪMA

Herbert Brust

1. Tīm - ran med - din tāu - ta, Eīs - kun az - za - ran — Kir - ša plat - tun lāu - kan Swāiks - ti pāi - ta - ran.
2. Kir - ša pel - kins, teī - nan Āust - ra jāu et - skīt — Tīt pa - gaū - ne dēi - nan Skīs - tan swāiks-tan, tīt.
3. Trep - pa spar - tai bū - rai, Pas plū - gan dei ēit, Be en dān - gui dū - rai Pip - pal - ka jāu skreīt.
4. Jū - ris ten - na grī - muns Iz dei - wū - tis - kwan, Braī - dis en - klau - sī - wuns Ēn prā - bu - tis - kwan.

WĀIŠAI IZ DĀNSKAN

Wāi - šai iz Dāns - kan, Iz Kes - te - rī - nan, Iz Mi - me - lī - kan, iz Kun - negs - gar - ban.

Wāišai iz Dānskan

1. Wāišai iz Dānskan,
Iz Kesterīnan,
Iz Mimelīkan
Iz Kunnegsgarban.	3. Grazzus dirītwei,
Mīlas waiṭātwei,
Ēn wissai Prūsan
Nest tenesmu līgs.
2. Bēi gīrbīnusi
As na trīns sīmtans;
Iz trimmans sīmtans
Ast padīnguns aīns.	4. Lāilas auglīkas,
Skīstas prusnīkas,
Ēn wissai Prūsan
Nest tenesmu līgs.
5. Nu kai stāi si tāns –
Kāīgi erpeisāts!
Nu kai tāns treppuns –
Kai na dukūtans!

(Rhesa, Nr. 6)

Dailūns Russinis

Lapingrīma

Karenguns aūktais, tikrinaiti rīndans!
Jāu dīrsai ēit Prusā en gatwins šāi –
|: Kas bītan klippa si en buttu tusnai sīndants,
Šandēinan prūss pawīrpingis pastāi.:|

Pawīrpan pintin Māntas bataljōnu!
Pawīrpan pintin Prūsas zmūnimans! –
|: Kwāi delli bēi, ankstāinan wīrst buwus miljōnai,
Ni mazzi jāu ni aīns stalīntun mans.:|

En rēizan panzdauman mes enwakītai
Sendrāugi drūktai ēimai ēmpirsin –
|:Teinū dāngs swāiksti nūmans prābutskai laukstītai,
En tāutan prūsai etwartinna sin.:|

Swinta Nakts

Swinta nakts! Ō nakts tusnā!
Migga wis, ter ainā
Prei Dadāinin seimī budēi,
Dēiwu dīnkauī be aušaudēi:
Miggais Dadāini nūss mīls!
Miggais Dadāini nūss mīls!

Swinta nakts! Ō nakts tusnā!
Paīmeniska dainā
Sēn engellin Alēluja
Bēi pirmāi Dadāiņu dajā:
Kristus jāu sirzdau mans!
Kristus jāu sirzdau mans!

Swinta nakts! Ō nakts tusnā!
Dēiwas Sūns! Tuldisnā
Iz Ten zarrāntei ēit prei mans,
Stans izrānkītans pērgimans,
Ēn Twāise gīmsnai Krist!
Ēn Twāise gīmsnai Krist!

M.K.

Pōezija

Wassaras tuldīsna

Jāu saulīka etkūmps etskīwusi swītan baudinna
Bē saltas zēimas pastangans grawīntei glaudāi si.
Stāi pasallai sen laddans jāu pagaūwa engēibtwei,
Ēn nika spāinawints snāigs wiskwēi jau ast wirtuns.
Tīt laukans tepjai wannai aīnat gaiwinnantei glabba
Bē wisawīdans zalīkans wakēi ezze gallan etskītwei.
Guddis sen wissamans meddins pabuddusis ast ezze māigu,
Lāukan ir gārbai ir līndas aumetta jau kizzins.
Wissalab, ka en assan's dergīsnaī aulaūwa raudāntei,
Wissalab, ka en azzaru ilgi giwāntei perzēimau
Adder pa swajjai kīrnan bēi per zēiman enmigguns,
Wissalab en pulkammans izlīzuns wassaran zmūnint.

Dukkei dīgi narittei iz saltan papāusan sin tēnsi.

Warnis be wārnai sen sarkins dīgi sen pūkins,
Pellis sen swāimans malnīkans be kurmjai teppiskwan gīre.
Mussas, grambūlai be kuššai sendrāugi sen tūlamans blussans
Mans jau preiwargint etkūmps en pulkammans wiskwēi sin
senrīnka
Be tīt rikijjans kai būrans engreūztun aūstans etwīri.

Krišāns Dōnelaitis, "Metaskērdas" / Pr. Arellis

Etwērpjais brāti

As kwāi minītun wūran prūsan tāutan,
As kwāi minītun amzin, nūsan brātin:
Etwērpjais nūmans prābutskans aušautins –
Mes tebbei prūsiskan ni mazzimai waijātwei.

Twajs kērmens ast enwangiskan aulaūwuns,
Šlāit gīwan dabber nōseilis be dūsi.
Druwēimai mes: tū ainawārst etgimsenin pagaūwuns,
Etkūmps twajā bilā jau tebbei šlūzi.

Etwērpjais, brāti, tū enkapts, as asma gīwan,
Be twajjan teīsin zmūnina stāi sīrai nūsan,
Tū sīmtans mettans migguns teinū etskīwuns
Be mes etkūmps widāimai wūran Prūsan...

Prāncis Arellis

Bilīsnas, pagarbas

Ainā smittuka ni segēi wassaran.
Aīns per wissans, wisāi per aīnan.
Aks per akkin, dānts per dāntin.
As rikīs, tū rikīs – kas wīrst skēurins passuns?
Bilītwei labban, tusītwei walnan.
Bītai salawwis, anksteīnai nāwis.
Dāiti kāizeru, ka ast kāizeras, Dēiwu – ka ast Dēiwas.
Deinā dēinan mukinna.
Pakūnteis mi Dēiwa ezze ginnimans, ezze prēisikamans as
subs pakūnte si.
Dēiws dāst dāntins, dēiws dāst geītin.
En Dēiwas pagalban druwēis, adder subs ni sīndais.
Eraīns ast swāise deiwūtiskwas utris.
Ezze wilku bīguns na tlākin treppa.
Gaīlas rānkas – kīrsnā geīts, kīrsnas rānkas – gailā geīts.
Gilluis en meddin, tūls garrin.
Ginni ast en naūtei erzinātun.
Ilgi lanzīntei ir stabs ebaūga.
Iz debīkan upjan līkuta aglā.
Iz līkutan spānkstin debīkan pannu.
Ka ast dātan, immais, kaddan assei dēlbtan – bīgais.
Kāigi tū mennei, tīt as tebbei.
Ka tū segēi, segēis labban be endirēis wangan.
Kailūstisku tēmpran neggi aūss.
Kallais gelzan pakāi garrawa.
Kas entikriskan dāst, dwaiwārst dāst.
Kas laukijja, stas aupalla.
Kas ni gewinna, stas ni īsei.
Kas pirmais, stas walnan.
Kas tāwan mūtin ni klausēi, sebbei naūtin kwaitēi.
Kas tūlin kwaitēi, mazzan gaūne.

Kasse warri, stesse ir kwāits.
Kas winūts, stas ir dribbina.
Kawīdan dīlin, stawīda algā.
Kawīds tāws, stawīds malnīks.
Kawīds rikīs, stawīds šlūznīks.
Kawīds zmūnents, stawīda izpresnā.
Kerdā ast pennings.
Kittans mukinna, adder subs ni segēi.
Kelli galwas, telli izpresnas.
Kwei pennings bilāi, stwen tikrōmisku tusēi.
Līnan ēit, tālis ast.
Naūts ni ēit ainā.
Ni ast buttan šlāits dūman.
Ni ezze ter aīnan geītin zmūnents giwānts.
Ni girreis dēinan šlāits bītan.
Ni gunnais dēiwan en meddin.
Ni segēis kitsmu ka sebbei ni kwaitēi.
Ni tuldēis aupalluns, ni wajjinais pamettuns.
Ni wissan ast aūss, ka blingēi.
Pennings wālda swītan.
Skaitānts be peisānts geītin ni prasānts.
Swajā nurtwi ast kērmenei taūwis.
Swajjan ast walnan.
Swāise ni dāis, kitse ni kwaitēis.
Tūls segēis, mazzais bilāis.
Tūlas rānkas debīkan gnettan erlāngi.
Walnan ast dātun neggi īmtun.
Walnan spurglis en rānkai neggi braīdis en meḍḍu.
Walnan teisīwingi aulaūtwei neggi niteisīwingi giwītwei.
Zukkis be wāisis en tūrtei dēinan dukka.
Zukkis laukijja kwei gilluis, zmūnents – kwei walnan.

Adlis waks

Ēnwangan enwārga māise līkuta dukti. Ankstāinai erlāngi si temperatūri, ārstini, kōnstatiwusi grippin, pataukinna, kai mes wisāi wīrstmai sīrgusis: enimmaiti rimantadīnan, mazibūt sta wīrst pagalbuns. Stan “mazibūt” prei pagaūsenes ciklin per uššans zmūnins kaštūja tūls nikāi nūmans palikka per pussis sawaītis giwīsnan. Ka segītun tālis, kāigi wisaddan, ni waīdimai. Asmai jukkusis prei rīnksnan sirzdau īdin be platīsenin per tappinsnan, teinū adder turrimai rīnktwei sirzdau īdin be medicīnin. Šlāit stwi as etminna si knuplōkan! Turrimai spījawingi kāuptun knuplōkan be pagaūtun din krāmstun be āngtun sēn din nasiprālins. Staddan wīrst stas perklantīts wīrurs zemāi gūbuns dabber na pintin en nūsans ōrganismans. Šis geniāls prāts erkīnina ukadebbaisin gīrbin penningans, pēr kans mazzi di kāuptun bulwins be kekkin wīnegans per māise līkutanin.

Kāi di prawerru tikīntun kāuplins en lītamans kāupa-butans, sta ast ilgai gēistas kapitalismas dajā. Perarwi, turri di per šan dājan platītwei sen pusāntras kilōmetras neikaūsnan stwen be telli subban etwārtai – telli penningans mazzi di augaūtun ni tērpawintei mīstas transpōrtan be ni riskīntei pastātwei nalazīntan sen stawīdan štrāpin, pa kasse nie-nplatīsnan jūs wisāi wīrstei pastāwusis izmestan en gatwin. Šī aulanksnā stesses ciwilizaciōnin be tenēisan dājan turri īr swāise plūsans: neikausnā ast tērpinan per sīran, adder na pintin ast dabber Ginnis upiccan, kwēi enbīguns as mazzi perbandātun majjan pustin.

Tītet as bīga per lītan knuplōkan, lītans bulwins be lītans wīnegans. Aha! Stwi ast īr pēismen: Nicks Torius, kāigi wisaddan, presta prōblamans stesse unzaarāikiskan be ni ast persūitintan pastānintei preizemmintan, kāigi stankīzman sen Appun. Izpretīngi, stas Aps ast simbōls, ni arwis aps, kawīds ast pa betōnu (endirēiti, entikriskai pa betōnu, pa plattimans en deīktu stesse pillis padwarrin, adder pa niainasmu aspaltan!). Dīgi īkstan, kāi stas Unzaarāikiskas Aps pra mīstiskans sāitans ast sendātan sen stan pa betōnu. Be dīgi īkstan, perēit sta wissan nūmans pra supnans, en kawīdamans mes metāimai si laukīntei Retīwingiskan Appun, kas aīnat pīrzdau nāsin auskrāida en swāise Unzaarāikiskwan, stankīzman supnāi sendāst mans, pa Jungan, sen draugizmūneniskans mitolōgemans, kwāi adder ast ter unzaarāikiskan. Šlāit prawerēi mennei knuplōks, bulwis be kekki wīnegas per māise līkutanin, kwāi, dīnkun Dēiwu, dabber ni ast unzaarāikiskan. Perarwi adder, neggi sīmtan metāi wīrst pragūbūsis, kāigi ni ter as, adder tenā dīgi wīrstmai pastāwūsis unzaarāikiskan. As kwāi būtwei pīrman, empalīgu arwismu kōmunistan (anga ainuntsmu komsomōlcan: “Kōmunistai – ėmpīrsin!” – sta ast, kāi būlai ennaseīlīntan pōpulaciōnis aūgsnas araikīnsnā). Ikāi āustabawīngi, as ni kwaitēi būtwei antran īr pas māise wūran tāwan – ka gi wīrst palikkuns stankīzman ezze subsmu men? Sta ast interesānti, kāigi sēntimans šlaitawīdiskamans drūwins, niainunts, šlāits pāran dessimtins barikkans sektāntins, ni spīt enpaltwei en deiwūtiskan Unzaarāikiskwan. Mazibūt sta ast stesse paggan, kāi Unzaarāikisku ni wīrst prēipaus bīgusi en niainasmu prēipalīn, šlāit šī nūse dergīta ekzistēnci ast akiwīstai enarāikintan en kērdai?

Esze stan wissan prestātei, as gāncai ni endirēi, kāi māise naggis pīda men na ainuntan nijāukun adder zinātan pintin. Izpřefīngi, ni ast ni ānan šlaiřintan, pra kawīdan pintin kakīntun lītan kāupabutan. Stas galwasdelīks – kāuptun stan plannautan ukaēnterpiskan be, mazibūt, hm, hm! Anga dabber kāuptun sebbei iz etwārtpeningans dīgi “Mānijan” sen reīsans? Aīnat en tāšimans kalsāi ainuntai etwārtpeningai – jāuku gailāi, pēr kans ni ast mazīngi kāuptun īr sweppilinins. Adder kaddan stwen tīnka geltāinai, sta ikāīgi nijāu ast delīks ezze izmainātamans dessimtins, šlāit tīt sebbei – dabbas dajā. Staddan mazzi di gīrbautun ter dessimtins be sengrambītun sebbei geltāinans malkpenningans per stan subban “Mānijan”! “Mānija”, kaddan tū dabber nika niturēi en āustai ezze ankstāinai! Šī perbānda ni ast mazzais nikāi māldas ōnanistas, kas en nipřestalīwingismu deīktan pirman rēizan kliptai ebdirēi grazzin nāgan gennan! Etwinūiti, as ni asma swintan, kāi izstalīlai stawīdans perbāndans! Šlāit majjai līkutan dīgi padīnga “Mānija”. Īr stessei sirzdan. Īr stessei debīkaisin. Akiwīstan, nikakinna di pēr trins – as ni asma gluppan, kāi izwērplai stawīdans penningans per “Mānijan”! Ainawīdan, kāuptun be subsmu prarītun – izpřefīngi, sta ast perlamsenis. Niainunts nikwēigi wīrst widāwuns be serrīpuns, kāi tū kāupuns be subs prarīwuns – niainunts šlāits twāise pawāisenin. Pirdau īnsan tawīks gērba ezze blōkadin, kan tāns bei ergiwīwuns. Stwen aulaūwa pirdau wissan stāi, kwāi turēi malnīkans, beggi ēst wissan dāi tenēimans. Prawerru mīritwei, kāi adder bei dīgi stawīdai, kwāi tīt ni segēi, be bei stawīdai, kwāi īr kanibālau. Sta ast tīt dabbiskan – izlāiktwei na kitse

rekkenan! Ka as būlai būwuns pa stēimans stānins, ikkai as rānga “Mānijan” ezze māise malnīkamans?

Ka as būlai būwuns be kasse paggan as asma izrīnkuns entikriskai šin pintin? Aha, stwi ast wineinīks. Staddan pirdau Kalāndans Ginni perwartinnuns si prēi mans, ebkaīlinuns be jāuku dāwuns penningans. Sta izrankijja malnīkamans gērbsenin ezze Swintan Niklin. Staddan as ir bēi izbīguns, kāigi tēnti, en panzdaumanei stūndin enkāuptun na swintikinan stallin be na dājans be staddan as ensmittinuns ēn šin wineinīkan per kalāndiskan glintweinan! Ni aupalla si stwen glintweins, adder stan, ka būlai preistalīwuns en stesse deīktu, bēi per tēmpran. Staddan as īr etminna si lītan kāupabutan, ēn kan as tēnti bigānts. Stan bītan bei tīt pat timran be lāidan, kāi dīgi tēnti, adder dīgi ni bei saltan, beggi ni ast saltan, kaddan tū bīga sen zēimas rūkans. Adder tēnti as etkūmps bīga ezze šismu wineinīkan prēi stan lītan kāupabutan, as bīga na stan subban pintin. Ikāigi etkūmps ast Kalāndas! Spartā ōrgeli enkalsāwusi en galwai be kōrs stēisan dessimtin zarāntin gailarūkinan malnīkan engrumēi *Gloria! Gloria! In Excelsis Deo!* Kalāndiskas grīmas maināi si ainā pas kittan, nusā āustabawingi adli endegga si sen dessimtins mīstiskans liktīkins – tīt, stwi bei tawīks, kas perpīda stan adlin iz kāupan bītai ankstāinai dabber sen timran, dabber mennei migāntismu en swāise laztīkei. As etbudda serrīpuns šlamīsnan stēisan adlis wippin be stan nijāukan prīskas skujjas arōman. Eraīnan mettan. Eraīnan mettan ērgi pattalin be āuktais – ērgi en prābutiskan Bewangibin! Panzdau mes wērpusis si per adlins dweīsun. Teinū sta papalla mennei sen māise debīkaisin duktin, kas jāu ast trīsnadesimt mettan wūran.

Nū stwi ast īr enlaipintan kāupabutan. Knuplōks, bulwis, wīnegas be... prawilikkiska “Mānija” per etwārtpeningans. As asma tīt praīmtan sen stēnseniskwan stesse ebwijākļis drazsnan be tīt engardai si sen šokōladis be reīsan maisālin, kāi ni endirēi, kāigi māise naggis etkūmps pīda men na stan subban kalāndiskan pintin, ter jāu etwārtai prei buttan. Grīmas adder ni wanginna si. Emprīkiskai, waidinnasi, ikāigi en galwai kalsāi pastippan tenēise repertoire, ikāigi as asma jāu gāncai mīrsuns pagaūwusin āntran februāras sawaītin...

Dabber pārān pawartai be as wīrst izgūbuns na fīnišas tikriskanin. En rānkai as gnetāi papīrkan ezze “Mānijai”. Papīrkan gēide na swāise āukruwjās urnin. Ainuntkwei ēmpirzdan, ēst na sirzdan trōtuaru, ka nika kīrsnauī. Sta ni mazzi būtwei – kasse paggan sta ast šāi be na sirzdan trōtuaru! Ainawīdai, ikāi as dabber ni widāi īkstai, šlāit as jāu ni dwigubāi – sta ast āukruwjās kōntaineris. Sta ast, kwēi as wīrst tenginnuns papīrkan. Tīt, sta ast kōntaineris. As widāi din jāu īkstai, as widāi, kāi tāns ast etwiran, as widāi, kāi en tenesmu ka nika ast ēntrai. As dabber ni widāi īkstai, adder jāu jūnta, ni – wāīda, tīt kāi jāu asma wāīduns ni widāntei, KA ast ēntrai. Kasse paggan šāi, kasse paggan en āntrai februāras sawaītin! Niāumenewīngi as metta papīrkan, ikāi as jāu widāi: jā, izprefīngi, sta ast aumestan kalāndiskai adli.

Papīrkan en prābutskan iznīksta sirzdau tenesses wippins – etwinūi men, sta gi bei Tū, kwāi wakēi men en pagalban, kaddan as gūba na kalāndiskan pintin be kalāndiskas grīmas kalsāi en galwai! Ka mazzi as segītun? Ikkai as turīlai Swintan Panniskan!

Wajlu likulli humazati-l-lumaza! Waidinnasi, tītet pagērdai Kōranas perklantīsā. Būsei perklantītan eraīns, kas aumetta kalāndiskanin adlin en āukruwins! Būsei perklantītan eraīns spārtasis, kas izlāika na kuslasis rekkenan! Būsei perklantītan kraujāina jūsi stesse uniwersan! Būsei perklantītan tenesse dialaktiki! Wārgan! Wārgan! Wārgan! Wārgan! Wārgan! Wārgan! Tītet perklantēi Īzus Swāikstapidis dabbanfēigagarin.

Dēiws Etteikātajs, dāis mennei grīkan pastātwei lāiman, kāi as rīnk lai Swintans Panniskans per kalāndiskanins adlins! En pannus wīdrai tennas wīrst izpintegaūwusis en swāise spīlispagaptiskan Walhallin, kwēi wīrst pastāwuns ebtiktan ezze spīlispagaptiskamans sirablāinamans be paaūsintamans wālkirins, mēldewingiskai kreīntins pa wippins stēisan zarāntin sen mīstiskans liktīkins kalāndiskan adlin.

Dēiws Etteikātajs, dāis mennei paradīzin pa gallin prābutiskai būtwēi sirzdau wippins be spīlispagaptins stesse Unzaarāikiskan Kalāndiskan Adlin, kwāi perēit na zemmin sen pakkajan prēi eraīnan zmunēntinan stesse labban kwāitan

– Et in Terra Pax Hominibus Bonae Voluntatis!

M.K. 2000

Prūsas tāutas kultūris dīlatajai

ALBERTUS

Perejīngis pirmassis Prūsas ercōgs Ālberts, Ānsbachas mārkgrewjas Prīdrikas newīnts sūns, gimma tūsimts kettursimta newindesīmtas mettas septinadesīmtan maiĵan. Ezze mūtis pāusan bēi dis sūnaws stesse Pōlis kunnegan Laītawas debfirstan Zīgizmundan stan Wūranin. En tūsimts pēnksimta penktasmu pastāne dis per dōmas rikijjan en Kēlnu, panzdau – en Wireburgai. En tūsimts pēnksimta desimtasmu, Teutōnan Urdenas debmistru aulaūšasmu, pastāne Ālberts izrīnktan per stesse aulaūšas weldnīkan. Kwaitīntei pawīrpintun Prūsan ezze wassaliskwai prei Pōlin, pagaūwa dis kareūsnan pīki swāise tīwin, sklāit pastāi ebwarītan en tūsimts pēnksimta dwiddesimt pirmasmu. Staddan gūba Ālberts en Mikskātautan be erzināi si sen lutteranisman be Lutheran. Ezze Lutheru pastāi dis endrūwintan perbilītun katōlicisman, pernaikīntun Urdenan be en Urdenas wālstis deīktu pagruntintun lutteraniskan ercōgistan. Stan segēi dis en tūsimts pēnksimta dwiddesimt penktasmu. Lutteranisms bei tikkuns kāi mikska naciōnala skatīsnā, kasses aīns aspekts bei kristāniska mukīnsna be liturgīja en naciōnalai billin, faktiskai – mikskan. Ercōgs enimmi drūwin ezze sīru, Kristus paggan, ni mikskibas paggan. Tenesse kakīnsli bei arwiskai kristāniska wālsts, ni ainasse, sklāit wisēisan amzin be zmunēntin deiwūtisku. Widānts, kāi en tenesse wālstei giwāntei deīktas amzāi prūsai be laītajjai pastāne diskriminītan, tāns en subban stesmu mettan enteikāi en Prūsas Laitawai laītawiskans skrittins, adder en tūsimts pēnksimta ketturdesimt antrasmu pagruntina partikulāran, en kasmu pastāi gattawintan prūsiskas, laītawiskas, pōliskas billin preddikerei. Tāns drēudei diskriminītun ullanderins be laipinna izdrukkautun pirmans

katekismans (kwāi bei ir pirmanei laiskāi) en prūsisku be en laītwisku. Ālbertas galwasdilin bei Kunnegsgarbas uniwersitāti (panzdais bilīta per Albertīnan), pertikintā iz partikulāran en tūsimts pēnksimta ketturdesimt ketwirtasmu. Per pirman teolōgijas profesōran ensadinnuns dis laītwiwin Stanislawan Rapalānin, per pirman grēkiskas be ebrēiskas profesōran – partikulāras wedikkan laītwiwin Abrāman Kulwīnan. Rapalānu pastāi palīkitan ir teolōgijas katēderin. En swajjan galwasmistan ercōgs wakīwuns zinānikans be kunstenikans iz pastippan Eurōpan. En tenessei persōniskan gīwatan bei tūlin naūtis, dīgi tenesse gals en Tapjawai tūsimts pēnksimta ušdesimt asmas mettas dwidesīmtan mārtan bei kārtu.

BACZEWSKI

Jōns Baczewskis gimma tūsims astōnsimta newindesīmtas mettā trisnadesīmtan decēbran en Grizlīnamans en taūwiskwai stesse Auktastabban. Pa Brūnsbergas gimnāziju studīwuns en Alnāsteinis burwalkaūsna skūlai. En pagauseņu stesse tūsims newīnsimta newinnadesimt pastāi dis per pōliskas sanpeišas streīpstan en tāutas wāiṭu. Dilāntei kai Wārmijas amziskas pawāites sekretārs be prōpagandas wadūns stesse en Alnāsteiņu būwušas Wārmijas Plabiscītas Komitēs, organizijja dis pastippan akciōnin stesse plabiscītan, kasse kakinsenis bēi sendātun Wārmijan be Mazūrans sen Pōlin.

En tūsims newīnsimta dwidesimtasmu immušas deīktan plabiscītas rezultātai bēi negatīwan. Ezze tūsims newīnsimta dwiddesimt ketwirtasmu pertreppa Baczewskis en Prūsijas wāiṭu pōlins, laītwins, sōrbans be ulāndans. En subban stesmu mettān imma dis delīkan en Eurōpas Amziskan Mazzaisiskun Kongressu en Genēwai. Ezze tūsims newīnsimta dwiddesimt newintasmu buwinna dis en Berlīnu. En tūsims newīnsimta trīsdesimt ketwirtasmu, protesūntei pīki Pōlis – Mikskātautas santaran, tāns be palāikuns swāise perōniskan gewinsnan. Ezze kareūsna pagaūseņu tūsims newīnsimta trīsdesimt newīntas mettā pirman septēberin kalaūja dis en Sachsenhausenu, adder pa kareūsnaī ergi ketturdesimt septman gewinna en Dēinanbrandenburgu kāigi pōlisks burgimistars.

Baczewskis aulaūwa tūsims newīnsimta pēnkdesimt asmas mettā dwidesīmtan aprīlin en Dānskai, enkapt en Alnāsteinei.

BESSEL

Tūsims septīnsimta astōndesimt ketwirtas mettas dwiddesimt āntran jūlijan en Westfallis Mindenu gimmuns Prīdriks Willams Bessels, izpretīngi, ni bei ni aīns kunegsgarbīns. Mukinnuns si pastātwei per kaupikkan, adder panzdau subs studēi astrōnomijan be matemātikin be pastāi endirītan ezze brātrimans Humboldtans. Geniāls matemātikeniks be astronōms Kārls Gauss enimma Besselin prei swāise māldaisins be en tūsims astōnsimta desimtasmu tenginna din en Kunnegsgarban, kāi stwen peřimlai profesōras deīktan en preitarīsnan prei kunnagas Prīdrikas Willamas Tirtas plānan gruntintun mīstas obserwatōrijan. Šisse obserwatōrijas turmus adder pastāi gattawan ter en tūsims astōnsimta trisdesimtasmu kareūsnas paggan. Ainawīdai Bessels jāu ānkstais, en tūsims astōnsimta dwiddesimt tirtasmu, bēi ebgīrbawuns, kāi pa Urānan turri būtwei dabber aīns planets (stas bei Neptūns, aupalts en tūsims astōnsimta ketturdesimt uštasmu). En assanei stesse tūsims astōnsimta trīsdesimt asman, pirmassis en swītu, ebgīrbau Bessels en swāise obserwatōriju stan ettrapan sirzdau Zemmin be lāksnan. Stā lauksnā bei Cygni ušdesimt aīns. Nadirīntei Sīrijus wārstan Bessels pagērdau din turrintin timran satelītan (stas pastāi aupaltan en tūsims astōnsimta ušdesimt antrasmu).

Bessels ast dīgi autōrs stesse Zemmis elipsōidiskan mōdelin – abbans Zemmis assins tāns ebgīrbau zurgi tūsims astōnsimta trīsdesimt ketwirtan. Bessels bēi izdrukkawuns trīsīmta astōndesimt pēnkins zināniskans dīlins be aulaūwa tūsims astōnsimta keturdesimt uštas mettas septinadesīmtan mārthan en Kunnegsgarbu. Stwen tenesse dīlasnan ēmpirsin sadinnuns tenesse māldaisis Argelanderis.

Prīdriks Bessels enkaps en zinānikan kapurnai prēi obserwatōrijan. Sōwietiskai barbārai pernaikinna tenesse kappas pamīntlin drāugan sen kapurnan pa tūsimts newīnsimta ketturdesimt pēnktan. Pa dwiddesimt mettans ēnwangan erzināwusis, kas bēi Bessels, tenēi tikinnusis kirsā tenesse kappan betōniskan plattin. Sta bēi tenēisan spārtai “peretrāwingin” pōlitiskan zāngan.

BEZZENBERGER

Ādalberts Bezenbergeris gimma tūsimts astōnsimta pēnkdesimt pirmas mettas keturnadesīmtan aprīlin en Kasselu. En tūsimts astōnsimta septīndesimt antrasmu wanginnuns Gettingenas uniwersitātin, tāns ēmpirsin sadinna stūdijs en Minkenu ērgi septīndesimt ketwirtan, kaddan engaūwa doktōras grādan. Ērgi tūsimts astōnsimta astōndesīmtan bēi dis Gettingenas, panzdau – Kunnegsgarbas uniwersitātis profesōrs. Pagaūwuns enlaukītun gōtiskan, Bezenbergeris dīwan imma interessin en baltistikei be indōeuropeistikei. Jāu en tūsimts astōnsimta septīndesimt ketwirtasmu pagaūwa dis publicītun krītiskans perlazīnsnans stēisan pirmanin laītwiskan be lattawiskan drukkautan pamīntlin. Wissans pirmans laītwiskans pamīntlins tāns ebpeisāi en tūsimts astōnsimta septīndesimt septmas mettas “Ēnpidamans prei laītwiskas billas istōrijan”. En tūsimts astōnsimta astōndesimt antrasmu tīnka debīkan Bezenbergeres dialaktolōgiskan dīlin “Laītwiskas enlaukīsna” sen tūlin tekstans. Bezenbergeris pirmassis istōriskai enlaukijja laītwiskans zilbis tōnans. En tūsimts astōnsimta newīndesimt septmasmu publicijja dis keturnadesīmtas metsimtas pagaūsenes prūsiskas (ēlbingiskas) wirdeīnas faksīmilin. Tāns dīgi enlaukijja kittans prūsiskans pamīntlins be antropōnimans. En tūsimts astōnsimta astōndesimt antrasmu – tirtasmu tāns publicijja enlaukīsnan stēisan grēncin sirzdau wūrans prūsans be laītwins en Prūsas Laītwai. Šai etšlaitinna dis prūsiskans topōnimans sen -kaims, -appi be laītwiskans sen -kēmis, -uppi. Laītwins Bezenbergeris laikāi per Skallawas be Naddrawas autochtōnans. Enlaukijja dis ir Kursiskas Nerrijas lattawiskan.

Ezze tūsimts astōnsimta newīndesimt pirmasmu bēi dis

“Prūsiskas wūriskwas perōnis” wediks, adder en tūsims newīnsimta dwāinadesimtasmu, ėmpiri sen Dethlefsenan, pagruntina Prūsas etnōgrafiskan “Taweīnas” muzėjan en Kunnegsgarbas Ūbamans (Hufenu) prei mīstas Zoo. Trins rėizans na rīndan Bezenbergeris bėi Albertīnas rektōrs. Aulaūwa tūsims newīnsimta dwiddesimt āntras mettas trīsdesimt pirman uktōberin. En Kunnegsgarbu bei gatwi en tenesse teīsīn.

BOBROWSKI

Jōns Bobrowskis gimma en Tilzei tūsims newīnsimta septinadesimtas mettas newīntan aprīlin. Ezze tūsims newīnsimta dwiddesimt penktasmu ērgi dwiddesimt asman aūga dis en Rāistanpilei be panzdau – en Kunnegsgarbu, kwei en trīsdesimt septintasmu izstalāi abitūrin en Knīpawas gimnāziju. Kittan mettan pagaūwuns studītun en Berlīnu kunstas istōrijan, pastāne adder mōbilizitan en karrin, adder en fruntei ezze guddamans pagabtan. Ezze tūsims newīnsimta ketturdesimt newintasmu dīlai dis en Deināiniskasmu Berlīnan en Union-perlazīntwei.

Pirmans wersans pagaūwa dis publicītun en tūsims newīnsimta pēnkdesimt ketwirtasmu. Per Bobrowskin ast charakteriskan gillu mīlin prei Prūsas tāutan be diskriminītan zmunēntinan. Sta pastāne realizītan en elagījamans (šlāitewingi – en “Prūsiskamans elagījans”) be rōmanamans, en kwēimans bānda dis paprestun istōriskan pintin stēisan Prūsas amzin – prūsan be laītawin, dīgi miksin be tenēisan laikāsenin sen swāise deināiniskans kaimīnans. Šai tīnka ir naciōnals wīnas prōblaman. Bobrowskes dilāi “Sarmātiskai kerdā”, “Pōmiglin tāutas strutāi”, “Urkanas zentlin”, “En wītras guddei”, “Boehlendorffs be pellin swintikas”, “Lēwinas malūns”, “Laītawiskai klawīrai”, “Persergītajs” perlānke prei miksiskas līrikis šedēurans. Bobrowskis pastāi ebdajātan sen Heinrichas Mannas prāizan be sen internaciōnalin Charles-Villonas prāizan. Aulaūwa en Berlīnu tūsims newīnsimta ušdesimt pēnktas mettas āntran septēمبرin.

BRĀTEI SKOWRONNEKAI

Pōets be peisātajs Prics Skowronneks gimma en Šuīkimans prei Galdapin tūsims astōnsimta pēnkdesimt asmas mettās dwidesīmtan augustan. Tenesse brāti peisātajs Rikkards Skowronneks gimma stwen pat tūsims astōnsimta ušdesimt āntras mettās dwainadesīmtan mārta. Abbai bei sin per miksins laikāntei mazūriskas tāutas patriōtai. Abbai bei pōpularan en nūse metsimtas dwēimas pirmans metdesīmtins sirzdau Mikskātautas skaitātajans.

Prics pastāi waīstan kāi meḡāniskas pōezijas autōrs, adder peisāwuns dis ir enwesselinsnas rōmanans (“Mazūriskai kraujā“, tūsims newīnsimta ketturei, “Lizentī ēnda“, tūsims newīnsimta newinnadesimt, “Taweīnas pannu“, tūsims newīnsimta dwiddesimt). En tūsims newīnsimta dwiddesimt tirtasmu tikka tenesse autobiōgrafija “Aīnas deinaprusīnas gīwatas istōrija”. Prics Skowronneks aulaūwa tūsims newīnsimta trīsdesimt newīntas mettās septman jūlijan en Ōranienburgu.

Rikkards peisāwuns kōmedijans (“Kīrsnan īristin“, tūsims newīnsimta aīns, “Generālas lunkis“, tūsims newīnsimta dwāinadesimt) be enwesselinsnas rōmanans (“Tusisnā en meḡḡu“, tūsims newīnsimta astōnei, “Taweīns, taweīns“, tūsims newīnsimta dwiddesimt astōnei, “Wēzenbergas uppīn“, tūsims newīnsimta trīsdesimt aīns). Rikkards Skowronneks aulaūwa tūsims newīnsimta trīsdesimt āntras mettās ušnadesīmtan uktōberin en Ekkenbergu prēi Maldewīnan en Pamaḡḡu.

BRETCKE

Jōns Bretki (laīṭawiskai – Bretkūns) gimma en tūsims pēnksimta trīsdesimt uštasmu mettān en Bāmbliṅ kāimu en Frīdlandas ṭāwiskwai, aulaūwa ezze marru en tūsims uššimta antrasmu en Kunnegsgarbu. En tūsims pēnksimta pēnkdesimt penktasmu – uštasmu studīwuns en Kunnegsgarbas, panzdau – en Wittenbergas uniwersitātei. Ezze tūsims pēnksimta ušdesimt antrasmu ērgi astōndesimt septman Bretki ast preddikeris en Labjawai, panzdais be ērgi swāise gallin – en Kunnegsgarbas Steindammas Swintas Niklas kīrkei. Miksiskai peisāwuns “Prūsas ṭāutas krōnikin”, pastāi adder zmūnintan kāigi aīns ezze pirmammans kultūris dīlatajans, kwāi jāu pa Mazwīdan, Kulwīnan be Rapalānin etwijāwusis laīṭawiskan peisālistan.

Ezze tūsims pēnksimta septīndesimt newintasmu ērgi newinadesīmtan ṭāns pirmassis laīṭawiskai iztulkau pastippan Bībelin (istwendau Jōns Rehsa publicijja Psaltēran en tūsims uššimta dwiddesimt penktasmu). En tūsims pēnksimta astōndesimt newintasmu Bretki publicijja ezze sebbei pagattawintans “Naseīliskans grīmans”, “Kanciōnalin” be pirmanin laīṭawiskan madlānan. En tūsims pēnksimta newīndesimt pirmasmu publicijja dis dwejjan delīkan “Postillin” – debīkan dīlin sen Ewangēlijas tulkausenins, swajjans be kōmpilitans preddikausnans.

En Bretkis kērdai Steindammas kīrki perlānki laīṭawiskai pīran. Sta bēi ukawūraisi kīrki en Kunnegsgarbas centru. Izlīkkusi kāilin en bumbardisnāmans be mīstas šturmu, pastāi dis izsprukintan ezze Sōwietamans en tūsims newīnsimta ketturdesimt penktasmu. Pra tenesses deīktan (kāigi dīgi pra mīstas kīrkis deīktan) ēit Lēninas prōspekts.

CANTE – KĀNTWAINS?

Imanuēls Kānts gimma tūsims septīnsimta dwididesimt ketwirts mettas dwididesimt āntran aprīlin en Kunnegsgarbu. Tenesse tāws bei Kunnegsgarbas balgnīniks, tenesse tītis, kāigi di pa Kāntas subse wīrdans en ēnwadan en tenesse biōgrafijan enpeisāwusis Jachmanns, Wasianskis be Borowskis (tūsims astōnsimta ketturei, panzdau dīgi K. van Länders), bei pergūbuns en Kunnegsgarban iz Mīmelin. En kīrkis dōkumentamans stesse prei Mīmelin sēntin kāiman Kāntwainai pastāwuns di aupaltan emnes enpeisāsenei *Cant*, *Candt* stēisan Kāntan, pergūbusin zurgi tūsims uššimtan. Pirzdau akkins turīntei Kāntwainan kāimas emnin, mazzi di etmīntun si ir prūsiskan emnin, en trisnadesimtasmu – keturnadesimtasmu metsimtan enpeisātan *Cante*, *Kanthe*, *Kante*. Kai sta ast stawīda pat emnes insinsnā, kāigi *Monte* iz *Montemini*, waidinna pilnāi emnei, enpeisātai *Cantemyne*, *Kanthegeerde*, *Kantewidyne*, *Cantewille*, dīgi *Bykant*, *Buckant*, *Dowkant*, *Eykant*, *Eyskant*, *Gedekant*, *Gerkant*, *Milikante*, *Namkant*, *Peykant*, *Surkant*, *Tulekand*, *Wirkand*, *Wissekant*. Ezze īnsisnai perēit *Cantele*, *Cantike*. Stesse paggan prawerru mīritwei, kai Imanuēls Kānts bei prūsiskas paēisenes. Ast di, izpretīngi, nitūlin laītwaiskai emnei sen elamēntan *Kant* en pirmasmu deīktu (*Kantvainis*, *Kantminas*, *Kantautas*) be tūls sen elamēntan *kant* / *kint* en antrasmu deīktan (*Bukantas*, *Bukantis*, *Daukantas*, *Viskantas* be tīt tālis), sklāit šāi subbai ast tīpiskai wakkarabaltiskan (prūsiskan anga kursiskan), kwāi ast paplattintan ter en Wakkaran Lāitawai.

Pa Prīdrikskōlagijan studijja Imanuēls dabbas zinānins, matematīkin be fizīkin en Albertīnai. En mettamans tūsims septīnsimta ketturdesimt newinnei – pēnkdesimts dīlai Kānts

en Juttins kāigi preddikeres Ānderšas malnīkan mukinnewis. Panzdau engaūne dis filozōfijas doktōras grādan en Albertīnai be ezze tūtims septūsimta septindesimtasmu ergi swāise gallin tūsims astōnsimta ketwirtas mettas āntran februāran ast dis stwen lōgikis be metafizikis profesōrs. Wisāi ukaswarewīngei Kāntas dilāi, ezze “Ēmpiran dabbas istōrijan be dāngus teōrijan” ergi “Praktiskan filozōfijan”, ast papeisātan en mikskai, ni en latīnskai billin. Sta turēi spārtai debīkan zentliskun per mikskan nōseliskan kultūrin, tenesses etwijāsnan be deīktan sirzdau kittans kultūrin. Adder šāi zmūnintai Kāntas wīrdai etkedda ir tenesse tīpiskai baltiskan panteīstiskan prēigimin: “Dwāi pawīstis erpīlnina dūsīn sen aīnat nāunan be augāntin āustaban be pateīsin, kudeznimais be kuilgimais dizijja pamirisnā sēn stans: stas lāuksnats dāngs kirsā men be mōrala ensadīnsna ēn men”.

COPPERNICUS

Niklas Kapperniks gimma tūsims ketursimta septīndesimta tirtas mettas newinadesīmtan februāran en Turnu. Aulaūwa en Frāmburgai. Tenesse tīwis bei Ilzbergas bīskups Luks Watzenrode, per kasse kērmendarstin tāns panzdau pastāi. Tenēimans giwāntimans en Wārmijai, tenā perlānki Pōlai.

Krākawas uniwersitātis studēnts Kapperniks ni mazīwuns ni zinātun pōliskan. Stan wissan ni zentlina din būwusin pōlin, kāi ir ni zentlina din būwusin miksin. Adder Kēlnas SWG perlazīntwis tūsims septīndesimta pirmas mettas lāiskas “Ihre Spuren verwehen nie” widāi polōnizisnān ir en tenesse emnes pōliskai peisāsna Kopernik. Dīgi pōliskas fōrmas Mikołaj (ni miksiskas Klaus) paggan ni turīlai nikas nērstwei... Padīnga di autōramans anga ni padīnga, Kapperniks ast ir Pōlis istōrijas faktan jāu stesse paggan, kai tāns kareūwa pīki Miksiskan Urdenan na pāusan stesse Pōlis kunnegan. Ast di waīstan, kāi Kappernikas pīrzdauņikai perwāndrau iz Kōppernigas kāiman en Šlēzijai prei Nēisin. Ik šis sēimisemmens perēit ezze miksiskasmu *kopper* ‘warrin’, ainawīdan sufikss *-nik* ni ast miksiskan. Adder en Šlēzijai turīwusis giwītwei dīgi izwāndrawnikai iz Prūsan, kawīds mazēi būtwei ir Niklas tāws kāupiks Niklas Kapperniks. Adder gi bilāi topōnims *caperne* en prūsisku ‘kapurnan’ be etminijja di laītawiskan sēimisemnin *Kalnas* ‘gārbs’, lattawiskan deminutīwan *Kalniņš* ‘Kalnas sūns’, st. a. Kapperniks – Kappernas sūns sen prūsiskan sufiksan *-ik*.

En Krākawas uniwersitātin pastāi Kapperniks enmat-rikulītan kāigi prūss. Ast di paprestan dīgi stan, kāi en tūsims ketursimta newīndesimta uštasmu, tenesmu sentismu Bolōnijas uniwersitātis studēnti, perlānki dis prei miksiskan pīran –

izpretīngi, šlāitiskai studētei iz enskāwintan Prūsan ni mazēi teikātun swāise pīran. Ezze stessei wālkiskan periōdin pastāne tāns waīstan kāi Niklas Miksis. En Bolōnijai studijja dis jurisprūdēncin, matemātikin be astronōmijan, adder en tūsims ketursimta newīndesimt newintasmu tāns pastāne per magistran stēisan pawīrpan kunstan be etwartinna si en Frāmburgan, kwei jāu en tūsims kettursimta newīndesimt penktasmu bēi dis dōmas rikīs. Ezze tūsims pēnksimta pirmasmu ergi tīrtan studēi dis medicīnin en Paduwai be engaūne doktōras grādan en Ferārai. Panzdau dīlai dis kāigi bīskupas kērmenarsti en Ilzbergai ergi tūsims pēnksimta desīmtan. Ezze tūsims pēnksimta dwiddesimt penktasmu tāns palāika kōntaktans sen ercōgan Ālbertan en Kunnegsgarbu be jadāi prei tennan. Swāise rewoluciōnaran dīlin “Ezze wilsnan stēisan dāngus kērmenin”, kwei eliōcentriskan sistēman ast pastāwuns enwaidīntan matemātiskai, izdrukkaui dis īnsan pirzdau swāise gallin tūsims pēnksimta ketturdesimt tīrtas mettas dwiddesimt ketwirtan maījan. Kapperniks bei autētiskas swāise prūsiskas tāutas pertreppeniks.

CORINTH

Mālaris be grāfikeris Lūwis Corinths gimma tūsims astōnsimta pēnkdesimt asmas mettis dwiddesimt pirman jūnijan en Tapjawai. Studīwuns en Kunnegsgarbas Kunstas akadēmījai, en Minkenu be Parīsu. En Kunnegsgarbu tāns bei dīlawuns en tūsims astōnsimta astōndesimt asmasmu – newindesimtasmu, adder en Tūsims newīnsimtanewīndesimt pirmasmu etwīri swāise skūlin en Minkenu. Corinths pastāne laikātan per ukawalnan pertreppenikan stesse miksiskan impresiōnisman. Sen degāntins bārwins mālarau dis swāise “niarwiskwan” na religiōniskans be mitolōgiskans tēmatans, pōrtretans, landšaftans, naturmōrtans.

En tūsims newīnsimta septinadesimtasmu Tapjawa endāst tenesmu tīkrōmiskwan stesse teīsis pilīnan, adder panzdau engaūne dis ezze Albertīnai filozōfijas fakultātis teīsis doktōras grādan be magistras stēisan pawīrpan kunstan tītelin.

Tenese maldaisis bei laītawis mālaris Prāns Domšaitis.

Lūwis Corinths aulaūwa tūsims newīnsimta dwiddesimt pēnkta mettis septinadesimtan jūnijan en Zandvoortu en Ullandu.

CULVENSIS

Abrāms Kulwīns gimma zurgi tūsims pēnksimta desīmtan mettān en Kulwai en Deblaītawai en tēntiskai Jōnawas tāutan. Ezze tūsims pēnksimta dwiddesimt asmasmu studijja dis en Krākawas uniwersitātei ģēpiri sen Stanislawan Rapalānin (zurgi tūsims pēnksīmtan – tūsims pēnksimta ketturdesimt penktēi) be Jurgin Zablōckin (zurgi tūsims pēnksimta desīmtan – tūsims pēnksimta ušdesimt trīs), stans parejīngins pirmans dīlatajans stesses laītawiskan peisālistan, be dīgi en Wittenbergas, Lāipcigas be Wālkijas Sienas uniwersitātimans. En Wittenbergu tāns klausijja Lutheras be Melanchthonas lakciōnins, en Wālkijai en tūsims pēnksimta trīsdesimt septintasmu gaūwa dis doktōras grādan. Tenesse papekātajs bei Laītawas wālstis kānclars Ālberts Gōštāuts. Kāimawartinnuns si en Deblaitawan, Kulwīns en tūsims pēnksimta trīsdesimt newīntan pagruntina dis en Wilnei luttēriskan aūktaisin skūlin, kasses klausītajai pastāi pagattawintan prei studīsnan en winnatautiskamans uniwersitā-tins. En stessei skūlin galbi din Jurgis Zablōckis. Stāi skūli būlai izaūgusi en pirmanin naciōnalin Laītawas uniwersitātin, kwāi būlai būwusi ir pirmāi Baltijas uniwersitāti. En tūsims pēnksimta ketturdesimt antrasmu, kaddan Wilnis bīskups Pāuli Alsēnins bei perklantīwuns Kulwīnan luttērānismas paggan, pagerdau kunnegs Zīgizmunds stas Wūrs dekrētan pīki Kulwīnan etimāntei din labban be wītingiskun. Staddan bīga Kulwīns en Kunnegsgarban, kwei en subban stesmu mettān ercōgs Ālberts ensadinna din per wedikkan stesse ezze sebbei pagruntintan be preddikerins gattawinantin partikulāran, adder en tūsims pēnksimta ketturdesimt ketwirtasmu, partikulāru

pastāwušasmu pertikintan en uniwersitātin, – per grēkiskas be ebrēiskas profesōran. Kāimalukintei Laītawan en tūsims pēnksimta ketturdesimt penktasmu, uštan jūlijan Abrāms Kulwīns niggeistai aulaūwa. En kīsmu swāise dīlasnan Kulwīns bei laītawiskai iztulkawuns Psalmans be Martīnas Lutheras grīmans, tīt pagattawinuns pintin per pirmanin laītawiskan lāiskan.

DACH

Zīmons Dachs gimma tūsimts uššimta pēnkta mettas dwiddesimt newīntan jūlijan en Mīmelai. Tenesse wūraišai bei Anna be Zīmons Dachchai, panzdaumasmu sentismu līgas tulkei iz laītawiskan. Wersans peisātun pagaūwa tenēisan sūns jāu en malnīkiskwai, ezkwendau dīgi mukēi muzīkitwei na widdelin. En tūsimts uššimta newinadesimtasmu pergūba dis en Kunnegsgarban be pagaūwa kāimalukītun stwen Dōmas skūlin. Panzdau mukinna si tāns en Wittenbergu be en Magdeburgai, wanginna adder Kunnegsgarbas uniwersitātin, kwēi studīwuns laīniskan be grēkiskan pōezijan. En tūsimts uššimta trīsdesimt tirtasmu pastāi dis per Dōmas skūlis draugidīlantin, en trīsdesimt uštasmu – per konrektōran, adder en trīsdesimt newintasmu – per profesōran stesses Albertīnan, per kasses rektōran tāns pastāi izrīnkta en tūsimts uššimta pēnkdesimt uštasmu. Jāu trīsdesimt mettan wūrs peldēi dis zmūnin kāigi waīsts pōets iz Kunnegsgarbas pōetan cirkulin. Deznan peisāi dis dedikaciōnins, bēi ir liturgiskan grīman autōrs. En amzi pastāi dis zmūnintan aīnas swāise wersas paggan, kas ērgi šan dēinan ast tradiciōnala Prūsas zingi. Stas werss – tūsimts uššimta trīsdesimt septmas mettas tenesse dedikaciōni Tarrowas preddikeras dukterei Ankei Neander tenesses salūbas dēinan sen preddikeran Jōnan Partaccijun “Anke van Tharow öss, de my geföllt” (Tarrowas Anki ast, kwāi mi padīnga). Sūns šisses Ankin bei laītawin pōets Prīdriks Partaccijs.

Zīmons Dachs aulaūwa en Kunnegsgarbu tūsimts uššimta pēnkdesimt newīntas mettas penknadesīmtan aprīlin be pastāi enkaptan en Dōmas profesōrankriptan.

DANTISCUS

Jōns Flachsbinderis Danskīns (Dantiscus, Dantyszek) gimma tūsims kettursimta astōndesimt pēnkta mettas pirman nuwēberin en Dānsku. Studīwuns en Krākawas uniwersitātei, pastāi per diplōmatan be dīlai kāigi Pōlis kunnegas Laītawas debfīrstas Zīgizmundas stesse Wūras sekretārs. Danskīns pel-dīwuns zmūnin kāigi kunstas mecēns be pōets. Per tenesse literāran dīlins ebdājina din Kēizeris Maksimīlians Pirmassis wītingiskwan, doktōras tītelin be pillis nadirītajas enteikāsnans. Ezze tūsims pēnksimta trīsdesimtasmu dīlai dis kāigi Kulmas, ezze trīsdesimt septintasmu adder kāigi Wārmis bīskups. Jōns Danskīns aulaūwa en Ilzbergu tūsims pēnksimta ketturdesimt asmas mettas dwiddesimt septman uktōberin.

DONALITIUS

Krištāns Dōnelaitis (latīnizitai – Donalitiuss) gimma tūsims septīnsimta keturnadesīmtas mettis pirman janwāran en Lazdinēlin kāimu prēi Gumbinnin. Tenesse tītis Ānss Dōnelaitis bēi pagruntintajs stēisan Lazdinēlin ēmpiri sen dwāi kittans būrans, Pridrikan Wilašāitin be Krištānan Pōšewaitin, sēn kans tāns bei pergūbuns iz Bāitin kāimans. Krištāns Dōnelaitis mukinnuns si en Kunnegsgarbas Knīpawas gimnāziju be en Albertīnai. En tūsims septīnsimta ketturdesimtasmu pastāi dis per kantōran, en tūsims septīnsimta ketturdesimt antrasmu – per mukinnewin en Stalupēnamans, adder ezze tūsims septīnsimta ketturdesimt tirtasmu ergi swāise gallin en tūsims septīnsimta astōndesimtasmu (astōnadesīmtan februāran) preddikau dis en Talminkemju. Swāise laītwiskan pōeman “Metaskērdas”, prō ka tāns pastāi per laītwiskan literatūrin klassikerin, kūra dis en swāise wūriskwai.

Ikāi “Metaskērdas” ast didaktiskan pōeman, ēn ku Dōnelaitis zurgau per kummetin mōralitatin be pawārga tenēisan germanizīsna paggan, aupalla di stwen tūlin kunstliskai bildei be persōnin charaktei, pastāi ebpeisātan Prūsas Laītawas dēinina gīwata. Sta pōeman ast iztulkautan en tūlin billins.

En Mikskātautai dabber gīwa pōetas brātis palikkis Doneleit.

GERSS – PRAWĪDIS STĒISAN “PRŪSAS” IDĒJAN

Martīns Geršs gimma tūsims astōnsimta asmas mettās dwiddesimt tīrtan uktōberin en taūwiskwai ezze Galdapei. En tūsims astōnsimta dwiddesimt asmasmu pawanginnuns semināran per mukinnewins en Karalēnei, pagaūwa dis dīlatwei kāigi mukinnewis en Niklaukamans. Tāns bei zmunēnts, kan mazzan kas kwaitīwuns izprestun. Geršs perklantīwuns germanizīsnašas pōlitikin bilīntei sin neggi per mikšin, neggi per pōlin. Tāns pagerdawuns, kāi Prūsa turrits būtwei niperlankintī ezze Mikskātautai, tīt dīgi ezze Pōlai. Bēi dis perlazīntajs stesses “Lēcan awīzin” be stesse “Ewangēliskan Kalāndaran stesses Kunnagiskan Prūsan”. Kāigi nirīndewingi persōnibi turīwuns dis subbewingin charakterin be laikāsenin, kasse paggan en tūsims astōnsimta penkdesimtasmu pastāi tenesmu eītmtan mukinnewausnas tikrōmisku. Aulaūwa en gurīniskwai tūsims astōnsimta newīndesimt pēnktaš mettās dwiddesimt pēnktaš mārtaš en Lēcamaš.

GERULLIS

Nirindewīngis lingwists baltists Geōrgs Gerullis gimma tūsims astōnsimta astōndesimt asmas mettas trisnadesīmtan augustan en Jōgaudamans. Studīwuns en Kunnegsgarbas uniwersitātei, kwei en tūsims newīnsimta dwainadesimtasmu en-gaūwuns filozōfijas doktōras grādan, ezze tūsims newīnsimta dwiddesimt antrasmu ērgi trīsdesimt tīrtan bēi dis Lāipcigas uniwersitātis profesōrs. Interesijja si per laītwiskans dialaktans be en tūsims newīnsimta trīsdesimtasmu publicijja swāise “Laītwiskas dialaktolōgijas stūdjans”. En tūsims newīnsimta trīsdesimt pirmasmu – tirtasmu wedē dis dialaktogrāfijas kursans en Kaūnas uniwersitātei, kwei ėmpiri sen debīkan nōrwegiskan baltistan Christiānan Stangan pagattawina be publicijja ebpeisāsnan aīnasse ezze Prūsas laītwiskamans dialaktans.

Gerullas genā bei aristōkratiskas paēisenes be kariēras paggan pagnetti wīran entreptwei en nācin pārtijan. Staddan Gerullis pastāne per Kunnegsgarbas uniwersitātis rektōran be dīlai stwen ērgi tūsims newīnsimta trīsdesimt septman, sta ast ērgi nācai teikāi Prūsas topōnimikis komisiōnin. Stāi komisiōni pastāi palaipīntan izmāitintun wūrans laītwiskans be pōliskans Prūsas topōnimans be izkitawīdintun dins pra miksiskans deīktas emnins. Sta pastāi segītan en tūsims newīnsimta trīsdesimt asmasmu (tīt en deīktu stēisan Stalupēnan tikka Ēbenrode, en deīktu stesse Pilkalnin – Šlossbergs, en deīktu stēisan Lazdēnan – Haselbergs be tīt tālis). Ni kwaiīntei turītun ka segītwei sen stawīdan barbā-riskwan be delīkan īmtun en Prūsas Laītwas etnōcidu, Gerullis pergērdauī entreptwei en komisiōnin, pawērpi rektōras pustenān be aujāt en Berlīnan, kwei ērgi tūsims newīnsimta

trīsdesimt newīntan ast uniwersitātis profesōrs. Pagaūwušai si kareūsnaī, tāns pastāne mōbilizitan. Ērgi tūsimts newīnsimta ketturdesimt pirman mettan Gerullis bēi sāitan upicīrs, panzdau – Abwehras šlaitīnsenes wediks. Swāise šlūzin tērpau dis per tālaisins lingwistiskans stūdijs. En tūsimts newīnsimta ketturdesimt penktasmu pastāi dis ezze Sōwietimans pagabtan be eršaūtan en Mīmelai.

Tenese grunddīlin ast tūsimts newīnsimta dwiddesimt āntran mettan izdruckkauts lāiskas “Wurprūsiskas deīktas emnei”, šlāits kan ir šandēinan ni ast mazīngi sebbei preistalītun mōdernan prusistikin. Adder Gerullis dīgi enlaukīwuns be publicīwuns laītawiskas peisālistas pamīntlins.

GIRĒNS

Geōrgs Sauerweins gimma tūsims astōnsimta trīsdesimt pirmas mettas penknadesīmtan janwāran en Hannoveru. Pa kwalifikaciōnin filozōfijas doktōrs, bēi dis publicists be pōets, kas pagerdau amzin līgiskwan ebjadāntei pastippan swītan. Tūlin segīwuns per sōrban amzin. En tūsims astōnsimta septīndesimt septmasmu tāns pergūba en Prūsas Laītawan be pa Girēnas emni pagaūwa īmtun delīkan en māldai laītawiskan pressin palaikāntei naciōnalin etgimsenin. En wersamans erlānge laītawiskan naseīlin, amzis kultūriskans wertibans, en publicistikei gunni laītawiskas amzis interessins.

Sauerweins-Girēns pastāi zmūnintan swāise wersas “Laītawenikai mes asmai gimmuns” paggan, kas sen Debīkas Laītawas kompōnistas Staššas Šimkus muzīkin wīrta en Līkutas Laītawas himnan. Pa tūsims astōnsimta newīndesimt asmasmu tāns tūls ni buwwina en Laītawai. Aulaūwa en Nōrwegijai tūsims newīnsimta ketwirtas mettas ušnadesīmtan decēمبرin.

E. GISEVIUS

Īdwards Gisevius (skaitāis Gizēwiws) gimma tūsims septīnsimta newīndesimt asmas mettas ainadesīmtan nuwēmberin en Lukku. Tenesse tāws, justīcisrads, bei mazūriskas paēisenes. Tenesse mūti, preddikeres dukti, aulaūwa, Īdwardu sentismu ter dwejjan mettan wurasmu. Ergi tūsims astōnsimta septman giwīja dis sen tāwan, sestran be pamūtrin en Sēinamans, kaddan tenēi izjāt en Krasnupūlin, panzdau – en Mēlaukins. Staddan Īdwards mukinna si pirman prei swāise tīwin Benckendorffan en buttu en Gumbinnei, panzdau – aīnan metan en Gumbinnis priwātai Kleinas skūlin be panzdau – en Gumbinnis gimnāziju. Ezze tūsims astōnsimta septinadesimtasmu ergi dwiddesimt pēnktan Gisevius studijja en Albertīnai jurisprudēcin be pedagōgikin, ezze dwiddesimt penktasmu ergi septīndesimt uštan dīlai kāigi mukinnewis en Tilzei. Gisevius subs bēi madlīwuns, kāi gaūlai šlūzitwei en Prūsiskai Laītawan, beggi milīwuns stan tāutan jāu ezze swāise pirmāi pintegai en Rangānin en stūdijan kērdu. En swāise pamīnsnamans “Majā giwatā” Gisevius peisāi ezze swāise pintegan en Mīmelin: “Laītawa pastāi per māise gīwatas kakīnslin”. Ezze staddan pagaūwa dis mukīntun si laītawiskans grīmans. Giseviu ensadintasmu en Laītawan, stwen kāigi skūlinrads dīlai germanizītajs Rettings, sēn ku Gisevius pergūba en kōnfliktan, beggi Rettings pagaūwa kūmpintun laītawiskan billin iz skūlins. Prei deiwūtiskun, iz Prēikulīn en Mīmelin stan kīsmān pintegaūwuns kunnegs Prīdriks Willams Kettwirtasis pagerdau sin milīntin laītawiskans grīmans be laikāntin per ēnterpan, kāi dei pastālai rīnktan. Staddan Gisevius tenginna kunnegu en Berlīnan ezze sebbei senrīnktans laītawiskans grīmans, swāise etnōgrafiskans gleubālins be

madlīsnan, kai laītwiskai bilā pastālai pakūnstan. Prei etrāsnan palaiþinnuns kunnegs, Giseviu dātun mettās ūrlaupan, kāi izmukīnlai si laītwiskan, be trīsīmta tālarins, kāi ebjadālai pastīppan Laītwas prōwincin. Laītwiskai bilā adder pastāi etwartīntan en skūlins be Rettings – praskajjintan en Putsdaman. Pa mettān Gisevius pastāi ensadīntan per laītwiskas mukinnewin be mukinnuns laītwiskan ergi pat wangan.

Gisevius bei autōrs stēisan tūlin publicistiskan artikkelin, kūntusin laītwiskas kultūris interessins, dīgi stēisan pusāntras sīmtas etnōgrafiskan gleubālin, stēisan etnōgrafiskan ebpeisāsenin be folklōras publikaciōnin. En tūsīmts astōnsīmta septīndesīmt newintasmu pastāi dis per aīnan ezze “Laītwiskas literāriskas perōniskwas” gruntintaimans. Īdwards Gisevius aulaūwa en Tilzei tūsīmts astōnsīmta astōndesīmtas mettās newīntan maījan. Tenesse dilāi ast pastāwuns senrīnktan en lāisku “Eduard Gisevius” (Tilzi, tūsīmts astōnsīmta astōndesīmt aīns, tūsīmts newīnsīmta trīsdesīmt).

H. GISEVIUS

Ērmans Martīns Gustaus Gisevius (Gizewiusz, skaitāis Gizēwiws) gimma tūsims astōnsimta desīmtas mettas dwiddesimt pirman maījan en Jōnspilei. Bēi dis mazūriskas paēisenes – emmens Gisevius ast emnes Giżycki latīnizita fōrmi. En tūsims astōnsimta dwiddesimt asmasmu tāns enmatrikulijja si en Albertīnas uniwersitātin kāigi teolōgijas studēnts. Stwen studīwuns dis ir pōliskan. Ezze tūsims astōnsimta trīsdesimt penktasmu dīlai dis kai preddikeris en Austrātei. E.Gisevius tūlin segīwuns kāi mazūriskas tāutas etnōgrafs, tenesse dīlins panzdais enterpinnuns O.Kolberg's. Be sta, Gisevius bei mazūran etnōkulturiskan tikrōmiskun aktīws ebsergītajs, kasse paggan dwaiwārst pastāi dis līgintan – en tūsims astōnsimta ketturdesimt tirtasmu be septintasmu. Tāns kinnuns, kāi per mazūrans en Lukku pastālai enteikātan šlāitiska generālsuperintendentūri. En tūsims astōnsimta ketturdesimt penktasmu en Laipcigu pastāne izdruckkautan tenesse stūdija “Die polnische Sprachfrage in Preußen” (“Pōliskas billas prasīsenis en Prūsai”). En tūsims astōnsimta ketturdesimt asmasmu pastāne Gisevius per mazūriskan tengīntinin en Prūsijas Pertreppenikan Nammu, adder aulaūja stesse subse mettas septman maījan en Austrātei.

GREGOROVIVS

Pērdinands Ādulps Gregorovivs gimma tūsims astōnsimta dwiddesimt pirmas mettas newinadesīmtan janwāran en Nīdaspilei.

Kaimalukīwuns Nīdaspileis skūlin be Gumbinnis gimnāzijan, en tūsims astōnsimta trīsdesimt asmasmu pagaūwa dis studītun en Albertīnai teolōgijan, panzdau – filozōfijan be istōrijan. Prōmowiwuns iz Plotīnas mukinsnan ezza grāzin, pastāne dis per mukinnewin en Kunnegsgarbu be en prōwincei. Delīkan imānts en pōlitikei, tāns kūnti pōliban be papeisāi dīlin “Pōlibas idēja” (tūsims astōnsimta ketturdesimt astōnei). Publicīwuns pōliskans be ungāriskans amzis grīmans. Ezze tūsims astōnsimta pēnkdesimt antrasmu buwwinantei en Wālkijai pintegaūwa en tūsims astōnsimta astōndesimtasmu en Grēkantautan be en astōndesimt antrasmu – en Egiptan be en Kōnstantinōpulīn. En Rōmai tāns papeisāwuns swāise gruntdīlins: “Pīntegas mettai en Wālkijai” (tūsims astōnsimta pēnkdesimt uššai – septīndesimt ketturei), klassiskan ergi šan dēinan astōnin tōman “Rōmas mīstas istōrijan en widdaskērdamans” (tūsims astōnsimta pēnkdesimt newinnei – septīndesimt dwāi) be “Atēnan mīstas istōrijan en widdaskērdamans” (tūsims astōnsimta astōndesimt newinnei). Per swajjan dīlasnan gaūwa dis tikrōmiskun stesse Rōmas tēsis pilīnan. Gregorovivs aulaūwa en Minkenu tūsims astōnsimta newīndesimt pirmas mettas pirman maījan.

HAMANN

Jōns Geōrgs Hamanns (skaitāis Āmans) gimma en Kunnegsgarbu tūsims septīnsimta trīsdesīmtas mettas dwidde-simt septman augustan. Ārstas sūns, studijja dis en Albertīnai teolōgijan be jurisprudēncin, panzdau dīlants en Kunnegsgarbu kāigi licēntas auktimmis be buttas mukinnewis. Tūlin pinte-gaūwuns, būwuns en Ēnglijai, Ullandu, Šwēicei, tāns wīrta en aīnan ezze pirmammans, kwāi bandāwusis teōretiskai perbilītun ezze erswāikstinsnas epōkei pagaūtan kultūris etwijāsna raciōnalistiskan pintin. Laikāntei Abzōlutan per nipreiēiminan erzināsnai, adder intuiciōnin – per erzināsnas instrumēntin, Hamanns ni enimmi Imanuēlas Kāntas “Skīstas izpressenes kritīkin” be pagerdau, kāi erswāikstinsna astīts billas gals – bilā adder bēi tenesmu dēiwiskas paēiseses. Hamannas kupsīniskas-prawīdiskas waitāsna be tenesse nisestemātiskan mistiskai-iraciōnalin peisālin paggan pabilāi din Jōns Ulpgangs Goethe per “māgikan iz zeimammans”. Kāigi ir Jōns Gutprids Herders, dīgi Goethe pastāi endīlantan ezze Hamannu be kwaitīwuns perlazīntun panzdaumanes peisālins. Pra Herderan be Goethen endīlinuns Hamanns ir pastippan “Sturm und Drang” perōniskan literāriskan skatīsnan. Tāns aulaūwa en Minsteru tūsims septīnsimta astōndesimt asmas mettas dwiddesimt pirman jūnijan.

HELMHOLTZ

Ērmans Lūdviķis Pērdinands van Helmholtzs gimma tūsims astōnsimta dwididesimt pirmas mettis trīsdesimt pirman augustan en Putsdamu. Swāise pintin pagaūwa dis kāigi karres ārsti, adder en tūsims astōnsimta ketturdesimt newintasmu pastāi dis per fizioloģijas profesōran en Kunnegsgarbu, kwei dīlawuns ergi tūsims astōnsimta pēnkdesimt pēnktan. Jāu ānkstais, en tūsims astōnsimta ketturdesimt septintasmu, Helmholtzs bēi matemātiskai pagruntinuns meyeriskan energijas erlaikāsnas princīpan. Adder Kunnegsgarbas periōdi ast zentlawingi sēn stu, kāi staddan, en tūsims astōnsimta penkdesimtasmu, senlaukīja dis akkis spīgelin. Panzdau tāns bei fizioloģijas profesōrs en Bunnei be en Āidelbergu, adder jāu dīlantei mūisesan kāigi fizīkeniks. En tūsims astōnsimta septīndesimt pirmasmu pastāi dis per fizīkis profesōran en Berlīnas uniwersitātei be en tūsims astōnsimta astōndesimt asmasmu – per prezidēntan stesse nāunan Rīkis enteikāsenin per fizīkin be teknikin. Tāns bei autōrs stēisan tūlin aupalsenin, dīgi stesses widāsnas be kirdīsna teōrijan. Aulaūwa dis tūsims astōnsimta newīndesimt ketwirts mettis asman septēمبرin en Berlīnas Šarluttenburgai.

HERDER

Jōns Gutprids Herders gimma tūsimsimta septīnsimta ketturdesimt ketwirtas mettās dwiddesimt pēnktan augustan en Marangu. Tenesse tāws bei nilāims zakristāns, kas adder enwarēi endātun Jōnan en latīniskan skūlin. Panzdau gewinna Jōns kai aupeisīs prei aīnan diakōnan. Ezze tūsimsimta ušdesimt antrasmu ergi ušdesimt ketwirtan studijja dis en Kunnegsgarbas Pridrikas kōlagiju, kwei tenesse mukinnewis Imanuēls Kānts eninteresijja din per Rousseaus dīlins. En subban stessei kērdan senginnina si Herders sen Jōnan Geōrgan Hamannan. Ezze tūsimsimta ušdesimt ketwirtasmu ergi newīntan gewinna Herders en Rīngai, pirman kai Dōmas skūlis pagalbamukinnewis, panzdais kai preddikeris. Stwen publicijja dis swāise pirmans peisāsenins. En tūsimsimta ušdesimt newintasmu tāns pintegaūja pa jūrin en Prānkrikan, kwei dis en Nāntas mīstu studijja prānckan be en subban stessei kērdan kaimalukēi Hamburgan erzināntins si stwen sen Guttuldan Ēpraiman Lessingan. Panzdau aujāt dis en Mikskātautan, en Dārmštatu erzināntei si sen swajjan parejīngin gennan Flachsland. Šās pintegas pastāi ebpeisātan en tūsimsimta astōnsimta ketturdesimt uštas mettās tenesse “Journālu”, ka empriki lazinna “Sturm und Drang” perōniskas literāriskas skatīsnas gruntans. Šai Herderas drāugigewinīs bei Jōns Ulpgangs Goethe, sēn kan tāns senginninuns si en tūsimsimta septīnsimta septindesimtasmu en Štrasburgai. Herderas principai bei: 1) erainā arwiska kultūri astits amziskan, 2) aūgtāisi kultūri ni astits akadēmiskan, adder pastānets erkakīntan pra amzis erswāikstinsnan, 3) eksistijjats di sāitan sirzdau billin be amzis charakterin, 4) grēkiska antiki mazzits būtwei perwaidīnsna per mikskan kunstan. En mettamans

tūsimts septīnsimta septīndesimt aīns – uššai Herders gewinna kai galwaspreddikeris be superintendēnts en Bikkeburgai be enwartinna si pīki istōrijas ōptimismas tendēncins stesses erswāikstinsnas epōkin be pīki Prīdrikas Āntras feudalismas “erswāikstintan absōlutisman”. Sen Goethes pagalban en tūsimts septīnsimta septīndesimt uštasmu pastāne Herders ensadīntan kai pillis preddikeris be generālsuperintendēnts en Wēimaru. En tūsimts septīnsimta astōndesimt septintasmu pastāne dis izrīnkntan per Berlīnas Zinānin akadēmijas tēsis streīpstan, adder en tūsimts astōnsimta pirmasmu – per Auktimmas Konsistōrijas prezidēntan. Herders aulaūwa tūsimts astōnsimta tīrtas mettas astōnadesimtan decēمبرin en Wēimaru. Tāns ast autōrs stēisan dessimtin lāiskan iz istōrijas be religiōnis filozōfijan, stēisan literatūris teikāsenin be dīlin ezze mikskas klasicismas teorijan. Herders endīlinuns stawīdans kultūris dīlatajans, kāi Geōrgs Willams Hegels, Willams van Humboldts, Prīdriks Schellings, kai dīgi amziskans tendēncins stesse miksiskan rōmantisman.

HOFFMANN

Ērnstas Teodōrs (panzdau – Amadews) Hoffmanns gimma en Kunnegsgarbu tūsims septīnsimta septīndesimt uštas mettas dwiddesimt ketwirtan janwāran en adukātas sēimeci. Tenesse gimsenen buttan stalīwun en Prancēziskai gatwin dwiddesimt penkēi, taūwan prei deīktan, kwei šandēinan stalāi zēgeris stēisan kērdas šlaitawīdan sawinzlin. Ezze swāimans dwāi mettans Ērnstas aūga prei mūtin, tāwu sentismu en Instruttei. Ērnstas erswāikstinsnas fōrmija muzikis mukīnsna prei zentlawingin ōrganistan Kristānan Podbielskin be prei Kunnegsgarbas mālaran Seemannan. Pa mīstas Rōsgartas refōrmatiskan skūlin studēi Hoffmanns jurisprudēncin en Albertīnai, kwei klausēi Kāntas lakciōnins. Pa uniwersitātin dīlai dis kāigi izlaukītajs. Ukataūwaisis Hoffmannas ginni ezze malnīkiskwai bēi Kunnegsgarbas prezidēntas Teodōras Gutlibas van Hippelas sūnaws Teodōrs Hippels. Pa panzdaumanis praskīsnan en Kwedīnan (Marijanwerderin) en tūsims newīnsimta newīndesimt penktasmu pagaūwa si abbejan ilgamettiska kōrespondēnci, iskwendau erzinnimai tūlin ezze Hoffmannas gīwatan. Swāise trāgiskan mīlas sāitan sen Dōran Hatt paggan, jāu pa mūtis gallin, perskīt Hoffmanns en tūsims septīnsimta newīndesimt uštasmu en Glōgawan, adder pa tāwas gallin en Instruttei en panzdaisismu mettan tāns etwartinna si en Kunnegsgarban. En tūsims newīnsimta newīndesimt asmasmu salūbi si sen Michalīnan Rohrer-Trzcińskan be aujāt en Berlīnan, dīlantei stwen kāigi jurists, panzdau gi – en Pōznānin, Pōlockan be Wāršawan. Panzdaumanin rēizan bēi dis en Kunnegsgarbu en tūsims astōnsimta ketwirtasmu, adder en asmasmu, pa dīlasan

en Berlīnu, ast di teāteras kapelmaisteris en Bāmbergu, panzdau – en Drēzdenu be Lāipcigu. Aulaūwa tūsims astōnsimta dwiddesimt āntras mettas dwiddesimt pēnktan jūnijan en Berlīnu, kwei ir enkaps en Jerūzalemas kapurnai.

En swāimans māgiskans rōmanans pawaidinna Hoffmanns pilisteriskas “realitātis” niarwiskwan be “absurdas” realitātin, erlānge dīrswas drūwjās pōetiskwan (“Ausāins zwīrkstis”), ebpeisāi swāise naseīliskans pergiwīnsenins (kapelmaisteris Kreisleris en “Kattinas Murras ēndiramans na gīwatan”). Ukabaīliskas mīstiskas rōmans “Pikullas eliksīrai” endīlinuns Dostojewskin en tenesse “Perlamsnā be sūndus” (pawārgawintis “sūpermenas”, āntrasubbas be wīngriskas izlaukītajas persōnis). Skaitāntei eliksīrans zmunīmans masāi si izpresnā... En Hofmannas rōmanamans aupallimai Prūsan: Swintan Līndan en “Eliksīramans”, Rusītin en “Majōratu”, erzinnimai Kunnegsgarbas Dōmas Wallenrodan bibliōtekan en “Ausāinasmu zwīrkstin” be Lindhorstas emnin en Kunnegsgarbas aīnas sekretāras emni. Hoffmannas kāi kompōnistas pseudōnims bei Kreislers. Kunnegsgarbs bei tīt pabilīwuns aīnan swāise gatwin en Hoffmannas teīsin.

HOSIUS

Stanislaw Hose (Hosius, Hozjusz, skaitāis Ūze) gimma tūsims pēnksimta ketwirtas mettā pēnkran māĵan en Krāka-wai en mikskai sēimin. En malnīkistai giwīja dis en Wilnei, kwei tenesse tāws Ulriks Hose bēi auktimmis stesses kaltuwīn be stēisan zēisnas dīlin (staddan pastāwuns zēistan pirmanin tiltan kirsā Nerris appin). Stanislaw studīwuns en Krākawas, panzdais – en Bolōnijas be Padwas uniwersitātimans. Latīniskai peisāwuns dis elagĵjans be epigrammans. En tūsims pēnksimta ketturdesimt newintasmu pastāi dis per Kulmas bīskupan, en pēnkdesimt pirmasmu – per Wārmijas bīskupan, per kardinālin adder – en ušdesimt pirmasmu. Tāns bei aīns ezze galwas-dīlatajans stesses kontreformaciōnin – en tūsims pēnksimta ušdesimt ketwirtasmu perwūkawuns dis en Pōlin jezuītans. Sen tennans en tūsims pēnksimta ušdesimt penktasmu tāns gruntinuns en Brūnsbergu nōseilawingiskan semināran, ka ekzistīja ergi šandēinan en Alnāstenei (Liceum Hosianum). Aulaūwa dis en Rōmai tūsims pēnksimta septīndesimt newīntas mettā pēnktan augustan.

KĘTRZYŃSKI

Ādalberts Winkler's (Wuiteks Kętrzyński) gimma tūsims astōnsimta trīsdesimt asmas mettā ainadesīmtan jūlijān en Lēcāmans. Pa gallu swāise tāwas en tūsims astōnsimta ketturdesimt uštasmu pastāi dis endātan en Namman stēisan karriskan seirinīkan en Putsdamu. Ezze tūsims astōnsimta pēnkdesimt tirtasmu ergi pēnkdesimt pēnkta tāns mukinna si en Lēcān progimnāziju be panzdau ergi pēnkdesimt newīntan - en Rāistanpilis gimnāziju, adder ezze stesse subse mettā trisnadesimtasmu uktōbran pastāne dis per Albertīnas uniwersitātis istōrijas studēntan. Erzināwuns, gi tenesse miksiskas emmens pastāwuns dātan tenesse gintummans pa gnettu, perkitawīdina dis swāise emnin en Kętrzyńskin be bilāi sin pōlin. Panzdau imma dis delīkan en Pōlis – Laītawas senskīsnaī stesse tūsims astōnsimta ušdesimt tīrtan pīrki Guddijan, preistatinnantei sarwans be dōkumentans per senskīsnikans. Pēr sta sidēi dis panzdais en kalūzai ergi ušdesimt asman, kadden pagaūne gewintwei kai bibliōtekars en šlaitawīdamans priwātans bibliōtekans ergi tūsims astōnsimta septīndesimt tīrtan. Ezze stesmu mettān ergi swāise gallin gewinna dis en Lāmbergu (Luwwu) en Ossolińskin emnes Amziskai enstalīsnan kai zināniskas sekretārs, kustōds (ezze septīndesimt ketwirtasmu) be direktōrs (ezze septīndesimt uštasmu). Kętrzyńskis pagruntinuns Ginniskun stēisan mazūriskan amziskan intelaktuālin (tūsims astōnsimta septīndesimt aīns). Tāns segīwuns tūlin kai Prūsas istōrikeris, etnōgrafs be appun perlazintajs. Aulaūwa dis tūsims newīnsimta astānadesimtas mettā penknadesimtan janwāran.

KOLLO: BERLĪNAS NŌSEILAS MAZŪRISKAS GĒNIWS

Wāleris Kollodziepski's gimma tūsims astōnsimta septīndesimt asmas mettā dwiddesimt asman janwāran en Nīdaspilei. Pa emni Kollo wīrtā dis zmūnintan kai miksiskas Jōhans Štrauss, kas ėmpiri sen Pāulin Lincke'n (tūsims astōnsimta ušdesimt uššai – tūsims newīnsimta ketturdesimt uššai) teikāwuns ezze Linckeī pagaūtan Berlīnas ōperetin. Tenesmu perlānke ōperetis “Kāigi pirzdau en māijan” (tūsims newīnsimta trīsnadesimt), “Jōkas barōns” (tūsims newīnsimta ušnadesimt), “Marietta” (tūsims newīnsimta dwiddesimt trīs). Aīnat māldan ast Kollo melōdijas kāi “Ast wīrai wisāi perlīmījai” anga “Sta bēi en Šēnbergu, en māiju bei”. Kollo aulaūwa en Berlīnu tūsims newīnsimta keturdesīmtas mettā trīdesīmtan septēمبرin. Ikkai ekzistijja Berlīns, nikwēigi ni wīrst dis mīrsuns Kollo klāntan: “Ikkai na Unternlindan wurāi garēi kweitāi, Ni wīrstmai ebwarītan – Berlīns palīnk' Berlīns. Ik nīpalīklai padāwingin, palīnka as Ti zall'n, Tū māise wūran mīlin, Berlīns gi ast Berlīns”.

MAŁŁEK

Kārals Małleks gimma tūsims astōnsimta newīndesimt asmas mettās astōnadesīmtan mārtaŋ en Braddawai prei Sāldawan. Pa delli mukinnewausnas kursans pawanginna dis en tūsims newīnsimta dwididesimt ketwirtasmu seminārijan per mukinnewins en Turnu. Ezze tūsims newīnsimta dwididesimt pirmasmu bēi dis kasītajs stesses “Pōliskan-mazūriskan ewangēliskan ginnijan”. Ezze tūsims newīnsimta dwididesimt ketwirtasmu tāns gewinna kāigi skūlis wediks en Nāunakaimu (ergi tūsims newīnsimta dwididesimt pēnktan) be en Kizīnamans (ergi trīsdesimt tirtan). Ezze tūsims newīnsimta trīsdesimt tirtasmu ergi septman mukinnewai dis en Sāldawai. Kenāntei prei erswāikstinsnan stēisan mazūran, tāns pagruntina maldūnis cirkelin “Mazūrs”. En tūsims newīnsimta trīsdesimt penktasmu pastāne dis per prezidēntan stesses “Mazūran Uniōnin” en Sāldawai. Małleks sendrāugi gewinnuns en “Gazeta Mazurska” (Mazūran awīzei) kāigi pōets, publicists, feljetōnists be folklōrists. Tenesmu perlānke “Mazūriskas regiōnals grimeīns”, “Pjaūwas wangā en Mazūramans”, “Mazūriska wesseli” be kittan. En kīsmu kareūsna Małleks klippa si ezze Geštapo en Wāršawai, kwei jāu en tūsims newīnsimta ketturdesimt tirtasmu ernāunina dis “Mazūran Uniōnis” ilagālin gewīnsnan. Taūwu ezze Wāršawai tāns dīgi ōrganizijja Mazūriskan Enlaukīsna Institūtan, gattawinusin parejīngis Prūsas prōjaktans. Pa kareūsna dīlai dis en Mazūriskai Amziskan Uniwersitātin prei Passinkaiman. Šises uniwersitātis kakīnsli bēi germanizītas maldūnis repōlōnizaciōni, šlāit stāi uniwersitāti pastāi auwertan ezze kōmunistamans, Małleks gi palikka mukinnewis. Kāigi emerīts buwwinnuns en Krutinnei ergi swāise gallin tūsims newīnsimta ušdesimt newīntas mettās dwididesimt asman augustan.

MENDELSONH

Īriks Mendelsohns gimma tūsims astōnsimta astōndesimt septmas mettā dwiddesimt pirman mārta en Alnāsteinei. Šāi tenesse pirdaunīkai bei giwīwuns tūls neggi sīmtan mettā. Pa Alnāsteinis gimnāzījan studīwuns dis en teknikis skūlimans en Šarluttenburgai be en Minkenu. Mendelsohns bēi ōriginals pertreppeniks stesses architektūriskan ekspresīōnīsmān. Tenesmu perlānke Einsteinas turms en Putsdamu (tūsims newīnsimta dwiddesimt āīns), kāupabutan en Chemnicu (tūsims newīnsimta trīsdesimt), adder panzdais – tūlin zeistāi en emigraciōnei, kwei tāns enpalluns pa Hitleras enrikaūsna en tūsims newīnsimta trīsdesimt tirtasmu. Staddan dīlai Mendelsohns mūisesan kāigi špitlin be sinagōgin architektks en Jerūzalamu, Londonu, San Francisku, Wašingtōnu be kitēimans mīstans. En Alnāsteinei en liķķu stesses jūdiskan kapurnan ast erlaikāwusi si tenesse prōjaktas kapelli. Aulaūwa dis en San Francisku tūsims newīnsimta pēnkdesimt tirtas mettā ušnadesīmtan septēmbērin en ezze sebbei zēistasmu Maimonidas emnes špitlin.

MIEGEL

Āgnesi Miegel gimma tūsims astōnsimta septūndesimt newīntas mettā newīntan mārtaŋ en Kunnegsgarbas Knīpawai. Sirzdau tenesses pirzdaunīkans bēi ir wurāi prūsai. Ezze tūsims newīnsimta dwiddesimt septintasmu dīlai dis kāigi pawīrpa peisātaja, adder tenā bei pastāwusi waīstaŋ jāu en tūsims newīnsimta septintasmu, kaddan tikka tenesses “Balādis be grīmas”. En tūsims newīnsimta ušnadesimtasmu engaūwa dis Heinrichas Kleistas prāizaŋ be en tūsims newīnsimta dwiddesimt ketwirtasmu – teīsis doktōrinis grādaŋ en Albertīnai. Goethis prāizis pastāi diŋ endātaŋ en tūsims newīnsimta ketturdesimtasmu.

Zmūninteī Prūsas germāniskaŋ pragūbingiskwaŋ, Miegel wangaŋ wangai pagaūwa zmūnintuŋ ir naciōnalsōcialismaŋ, pagērdawusiŋ krāujaŋ be zemmis idējaŋ. En tūsims newīnsimta ketturdesimt penktasmu Miegel bīga iz Kunnegsgarbaŋ en Dēnmarkaŋ. Tenā peisāi nōwelins be pōezijaŋ ērgi swāise gallin in Bad Nēmdorfu tūsims newīnsimta ušdesimt ketwirtas mettā dwiddesimt uštaŋ uktōberin.

MOSVIDIUS

Martīns Mazwīds (latīnizitai – Mosvidius), pirmas laītwiskas lāiskas sendītajs be perlazīntajs, gimma zurgi tūsims pēnksimta desīmtan en pusideināiniskai Zemāitijan. En tūsims pēnksimta trīsdesimt newintasmu – ketturdesimt antrasmu bēi dis laktōrs en ezze Abrāmu Kulwīnu gruntintai Wilnis ewangēliskan skūlin. En tūsims pēnksimta ketturdesimt uštasmu Prūsas ercōgs Ālberts Brandenburgīns kāimalukei Wilnin be asman maījan peisāi istwendau Zemāitijas eptmaņu Jōnan Biliewiczun madlīntei pertengīntun tenesmu delli laītwāins maldūnans, kāi tenēi pastālai per preddikerins en Prūsas Laītwai. Tīt aupalla dis Mazwīdan, kasmu peisā pa mīnsenin, sta ast asman jūnijan, wakīntei prei Kunnegsgarban. Stwen, stesse subbas mettas pirman augustan, ir pastāne Mazwīds enmatrikulītan en uniwersitātin. Stan uniwersitātin wanginna dis jāu tūsims pēnksimta ketturdesimt asmas mettas pēnktan aprīlin sen bakkalaurawas grādan. Ēst ēmpiri sen tennan pastāi enmatrikulītan en šin uniwersitātin ir tenesse awwiskas brāti Bārtalmejs Willents. Abbai bei laītwiskas peisālistas pagaūwenikai. Jāu en pagaūseņu stesse tūsims pēnksimta ketturdesimt septman pagattawina Mazwīds pirmanin laītwiskan lāiskan. Stwen ast sendītan: 1) latīniskas wartīnsenis prēi Debīkan Laītwan; 2) wartīnsenis prei kīrkis pastītajans be šlūznikans; 3) laītwiskas pīrdawirds en wersas fōrmei; 4) laītwiskas pībels; 5) iz trins appuns sendīts katekisms; 6) prēiminisnā, kāi katekisman prawerru studītun; 7) wartīnsna prēi skaitātajans; 8) grīmas, sirzdau kans ast ir iztulkautas ezze Abrāmu Kulwīnan, Stanislawu Rapalānin, Augustīnu Jōmantan. Ezze tūsims pēnksimta ketturdesimt newintasmu, kaddan tāns salūbi si sen Rangānis preddikeres Lautersternas duktin Benignan, be ērgi swāise gallin tūsims pēnksimta ušdesimt tīrtas mettas dwididesimt pirman maījan

Mazwīds bei preddikeris en Rangānei, kwei ir enkapts. En Rangānei tenesse auktimmis bēi germanizīts prūss Zebastāns van Perbānds.

En tūsimts pēnksimta ketturdesimt newintasmu be pēnkdesimt newintasmu pastāi izdrukkaudan ezze Mazwīdu laītwiskan iztulkautai “Swintas Ambrōzejas grīma” be “Kriksīsnaš fōrmeli”, adder jāu pa tenesse gallin, – “Parafrāzi” en tūsimts pēnksimta astōndesimt newintan be dwejjan delīkan “Grimeīns”, kasse redaktōrs en tūsimt pēnksimta ušdesimt uštasmu–septindesimtasmu bei Bārtalmejs Willents.

NESSELMANN

Zināniskas prusistikis be drāugan dīgi baltistikis gruntintajs bei Prūsas malnīks Geōrgs Āinriks Pērdinands Nesselmanns, gimmuns en Firstenawai prei Ēlbingan tūsims astōnsimta ainadesīmtas mettas keturnadesīmtan februāran. Jāu en Ēlbingas gimnāziju tāns interesijja si per matemātīkin be billins. Ezze tūsims astōnsimta trīsdesimt pirmasmu ergi tīrtan studēi dis en Kunnegsgarbas uniwersitātei matemātīkin, adder panzdau – deināiniskans billins pa perstalīsnai stesse zentlawingin ōrientalistan profesōran Pīterin van Bohlenan (tūsims septīnsimta newīndesimt ušāi – tūsims astōnsimta ketturdesimt). En tūsims astōnsimta trīsdesimt septintasmu engaūne Nesselmanns filozōfijas doktōras grādan be en panzdaismu mettan pastāne dis per ōrientalistikis dōcentan. Ezze tūsims astōnsimta ketturdesimt tirtasmu ast dis ekstraōrdinars, ezze pēnkdesimt newintasmu – ōrdinars profesōrs. Aulaūwa en Kunnegsgarbu tūsims astōnsimta astōndesimt pirmas mettas septman janwāran.

Profesōrs P. Bohlens bei aīns ezze stēimans, kwāi en-interesijja ōrientalistan Nesselmannan en prūsiskan billin, staddan jāu aulaūwusin tūls neggi sīmtan mettan. Ezze prūsisku gūba Nesselmanns prei laītwiskan be empīriniskai prei baltiskans billins. En tūsims astōnsimta ketturdesimt penktasmu tīnka Nesselmannas zmūnintan dīlin “Bilā stēisan wūran prūsān”, ēn ku ast pirman rēizan tērpautan termīns *baltiskas billas*. En tūsims astōnsimta pēnkdesimt pirmasmu Nesselmanns publicijja laītwiskas billas zināniskan wirdeīnan, kas palīnka swarewīngin ērgi šan dēinan. En tūsims astōnsimta ušdesimt newintasmu Nesselmanns publicijja Dōnelaites pōezijan sen

ezze sebbei ebzentlintans akcēntans. Nesselmannas perlazīnsna bei walnan neggi stā stesse debīkan lingwistan Āugustan Schleicheran en tūsimts astōnsimta ušdesimt penktasmu. Daber ānkstais, en tūsimts astōnsimta pēnkdesimt tirtasmu, pastāi izdrukkaudan Nesselmannas folklōristiskan dīlin – laītwiskas amzis grīmas sen melōdijans. Nesselmannas grunddīlin en prusistikei bēi pirmassis pilns zināniskas wirdeīns stesse prūsiskan – “Thesaurus Linguae Prussicae”, pastāwun izdrukkaudan en Berlīnu en tūsimts astōnsimta septūndesimt septintasmu.

NICOLAI

Otto Nicolai gimma en Kunnegsgarbu tūsims astōnsimta desīmtas mettā newīntan jūnijan. Studīwuns en Berlīnu prei kompōnistān Karlin Prīdrikan Zelterān, delli mettāns giwīja dis panzdau en Wālkijai, kwei kūra wālkiskāns ōperins. En tūsims astōnsimta ketturdesimt pirmāsmu tāns pastāne per dwarras ōperis kapelmaisterin, en ketturdesimt antrāsmu pagaūne dis en Wīnei filarmōniskāns kōncertāns pastānintei per pirmanin ezze stēisan dirigētāmans. Ezze tūsims astōnsimta ketturdesimt āsmāsmu ergi gallin dīlai dis en Berlīnu kai Dōmas kōras dirigēnts be dwarras ōperis kapelmaisteris. En swāise muzīkei sendāst dis mikskāns be wālkiskāns tradiciōnins. Swāise zmūnintān šedēuran pā Shakespearān – ōperin ”Windsoras wesselis gennas” – kūra dis en tūsims astōnsimta ketturdesimt newintāsmu, adder aulāuja stesē mettā ānadesīmtān māījan.

PASSARGE

Lūdwiķs Passarge, ģimmuns tūsims ta astōnsimta dwiddesimta pēnkta metta uštan jūnija n en Ulitniku, kāģi widāimai iz tenesse emnin, bei prūsiska paēisenes. Ezze tūsims astōnsimta septīndesimta newintasmu ēģi astōndesimta septman bēi dis līģas rāds en Kunnegsģarbu. Tāns dģģi bei peisātaģs be pōets (miksiskai iztulkau Ibsenas “Pēran Gyntan”). Kāģi pintegaūniks ebjadāi Eurōpan be endīlina swāise sūnun Zīģfridan, kas pastāi per waīstan ģeōģraģan (tūsims astōnsimta ušdesimta septinnei – tūsims newīnsimta pēnkdesimta astōnei). Adder spārtais interesija si Lūdwiķs Passarge per Prūsān, šlāitewiģģi – per Samban.

En swajasmu lāiskan “Ezze baltiskamans tāutans” (tūsims astōnsimta septīndesimta astōnei) Passarge ģērba ezze laītaģiskans amzis ģrģmans, ezze Krišģānan Dōnelaitin be Lūdģiķan Rēģan. Tāns dģģi miksiskai iztulkau Dōnelaites pōezijaģ (tūsims astōnsimta newīndesimta ketturei). Aulaūwa tūsims newīnsimta dwainadesīmtas metta newinadesīmtan aģģstan en Lindenģelsu (Hessens).

PRÄTORIUS

Matīs Prätorius (skaitāis Pretōriws) gimma zurgi tūsimts uššimta trīsdesimt pēnktan en Mīmelai. Tenesse tītis bei Jōns Bretkis, aīns ezze laītawiskas peisālistas pagaūwenikamans. Studīwuns en Kunnegsgarbu be en Rustuku, Matīs Prätorius engaūne filozōfijas magistras grādan en tūsimts uššimta ušdesimt pirmasmu. Ezze tūsimts uššimta ušdesimt penktasmu bēi dis preddikeris en Nībudimans prei Gumbinnin, panzdais – en Dānskas tāutai. Pastāi waīstan kai etnōgrafs, tūlin artikkelin autōrs, bēi gruntinuns Pragūbingiskwas enlaukītajan cirkulin. Tenesse grunddīlin “*Deliciae Prussicae*” (Prūsas wīdasnaswertīngiskwas adder Prūsas widākli), ka ast spārtai lāiman en ebpeisāsenimans stēisan laītawiskan pajuksnan, druwīsnas, buttan, rūkan, īdas be turri folklōras perwaidīnsnans, ast pastāwun publicītan ter delīkiskai (en tūsimts astōnsimta septīndesimt pirmasmu, panzdau – teinū en Laītawai). En šismu kai dīgi en kitēimans Prätoriwas dīlins, kwāi ergi šan dēinan ni ast suit enlaukītan, mazzi di aupaltun materiālin ezze prūsans kai dīgi per mans nāunans prūsiskans wīrdans.

Matīs Prätorius aulaūwa en Wēicherawai (Dānskas tāuta) en tūsimts septīnsimta septmasmu.

RAPAGELANUS

Stanislaw Rapalānis gimma zurgi tūsims penksīmtan mettān nitāli ezze Eīsiskimans en Deblaitawai en sēimei stēisan malkan laītwiskan wītingin. Pa Stanislawas Laītwajjas emni en tūsims pēnksimta dwiddesimt asmasmu pastāi dis enmatrikulītan en Krākawas uniwersitātin ēmpiri sen Abrāman Kulwīnan (zurgi tūsims pēnksimta desīmtan – tūsims pēnksimta ketturdesimt pēnkei) be Jurgin Zablōckin (zurgi 1510 – tūsims pēnksimta ušdesimt trīs), stans parejīngins pirmans dīlatajans stesses laītwiskan peisālistan. Zurgi tūsims pēnksimta trīsdesimt tīrtan Rapalānis pawanginna uniwersitātin sen bakkalauras grādan. Pastāne di gerdautan, tāns bēits minkus pranciskāns, adder jāu en Krākawai pagaūwats pagerdautun prōtestantiskans idējans. En mettu tūsims pēnksimta ketturdesimt dwāi tāns jāt en Wittenbergan sen ercōgas Ālbertas rekomendaciōnin be dwiddesimt āntran mārthan enmatrikulijja si stwen en uniwersitātin. Pas mettān ercōgs, stankisman zurgawints per swāise parejīngin uniwersitātin be tenesses teolōgijas katēderin, deliwārst peisāi ezze Rapalānin en Wittenbergan, kwaitīntei padīwintun Rapalānes etwartīnsnan. Dwaiwārst ercōgs tenginna penningans pa pēnkdesimt guldenans per doktōratas gīnsnan. Stāi audāi si tūsims pēnksimta ketturdesimt ketwirtas mettā dwiddesimt tīrtan māījan. En dispūtu zūrgi Rapalānes dwiddesimt astōnins tēzins ezze pawārgausnan immi delīkan Martīns Luthers be Pilips Melanchthons. Tēzis bei pastāwuns paplattintan en tūlin āupeisamans. Pa promociōnin Rapalānis izjāt en Kunnegsgarban pagār līstas sen Melanchthonas rekomendaciōnin. Uniwersitātei pastāntei etwertan tūsims

pēnksimta ketturdesimt ketwirtas mettas septinadesīmtan augustan, Rapalānis gaūne stwen teolōgijas katēderin be ukadebbaisin ālgan stēisan dwissimta guldenan per mettan. En nuwēmbrian tāns senlūbi si sen ercōgas kērmenarstis Bazīlijus Akstas duktin Katarīnan, kasses brātei Tēubalds Ipulīts be Jōns bei tenesse drāugistudiōzai en Wittenbergu. Ericōgs, aūktai pawērtinants Rapalānin be deznimai kaimalukīnts tenesse lakciōnins, palaipinna ebplatītun Rapalānes wesselin iz wālstis fiskan.

Tūsimts pēnksimta ketturdesimt pēnktas mettas asman maījan iz Kunnegsgarbas Weinreichas drukeīnan izgūba Rapalānes tēzis “Ezze Kīrkin be tenesses pazentlins”. Pastāne di gerdautan, Rapalānis bēits pagattawinuns ir en stesmu subban mettan izdrukkaudan pirmanin prūsiskan katekizman. Adder jāu pa asman maījan tāns enwārga be trisnadesīmtan maījan aulaūwa. Ericōgs palaipinnuns enkaptun din en Kunnegsgarbas Dōmu pagār swāise parejīngin kappan. Rapalānes epitāfan pagaūwa si sen wīrdans “Vir iacet hic ingens, Lithuaniae gloria gentis” (Wīrs lānza šai debs, Laītawas amzis teīsi).

RHESA

Lūdwiķs Rhesa (skaitāis Rēza) gimma tūsims septīnsimta septīndesimt uštas mettas newīntan janwāran en Karwāitmans. En tūsims newīnsimta newīndesimt newintasmu wanginnuns āntikis be teolōģijas stūdiķans en Albertīnai (kwei bēi klausīwuns Kāntas lakciōnins), Rhesa pastāi per karriskan preddikerin en Kunnegsgarbas Prīdriķsburgai. Ezze tūsims astōnsimta septintasmu, kāi tāns engāuwa filozōfijas doktōras grādan, dīlai dis kāi laktōrs en Albertīnai. En mettamans tūsims astōnsimta dwāinadesimt – keturnadesimt imma dis delīkan en kareūsnaī, en panzdaumasmu mettan izdrukawintei swāise deinālaiskan.

Dīlantei kāigi Bībelis laītawiskas tulkauskas redigītajis, en tūsims astōnsimta ušnadesimtasmu tāns publicijja “Laītawiskas Bībelis istōriķan” sen waīstins ezze Bretkin. Ērgi tūsims astōnsimta dwiddesimt ketwirtan peisāi Rhesa dwejķan delīkan “Filolōģiskans krītiskans nōtins ezze laītawiskan Bībelin”.

Ezze tūsims astōnsimta septinadesimtasmu Rhesa pagaūne rīnktun laītawiskans amzis grīmans – staddan pastāi izdrukautan tenesse wartīnsna prēi laītawiskas literatūris ginnins, kāi tengīnlai dei tenesmu grīman tekstans. Adder tāns dīgi tulkauī miksiskai Dōnelaites “Metaskērdans”, kans publicijja drāugan sen ōriginalin en tīsims astōnsimta astōnadesimtasmu. En subban stesmu mettan pastāne dis per direktōran stesse laītawiskas billas semināran en Albertīnai, adder en panzdaisismu mettan engāune ir teolōģijas doktōras grādan. En tūsims astōnsimta dwiddesimt ketwirtasmu Rhesa publicijja laītawiskans fābelins, adder en dwiddesimt penktasmu jāu pastāne izdrukautan tenesse “Dāinas adder

laīṭawiskas amzis grīmas”, kans recenzijja J.W. Goethe be J. Grimms.

Miksiskai peisāi dis wersans: “Pēnknadesimt miksiskas grīmas” (tūsims septīnsimta newīndesimt newīnei) be dwejjan delīkan “Prutena” (tūsims astōnsimta newīnei – dwiddesimt pēnkei).

Rhesa klantīwuns laīṭawin germanizīsnan, kwaitīwuns, kāi walninlai si tenēisan erswāikstīnsna. Tāns aulaūwa tūsims astōnsimta keturdesīmtas mettas trīsdēsīmtan augustan. Swāise labban tāns palīkei gurīnamans studēndans. Pēr šans penningans en tūsims astōnsimta pēnkdesimt ketwirtasmu pastāi zēistan studētankaims, pabilītan en Rhesas emnin (“Rhesianum”) drāugan sen stesse gatwin en tīsims astōnsimta astōndesimt penktasmu.

Šin zēistan, kāi dīgi gatwi be tenesses emmens, pastāi izmātintan ezze Sōwīetamans pa tūsims newīnsimta ketturdesimt pēnktan, kaddan pastāi izmāitintan ir kapurna prēi Brāndenburgan dāurins be grazzus Rhesas pamīntlin ēn stai.

SUDERMANN

Ērmans Sudermanns gimma tūsims astōnsimta pēnkdesimt septmas mettā trīsdēsīmtan septēberin en Maccikans nitāli ezze Junāitimans prēi Siluttin. Aīns tenesēisan pīrzdāunīkan bei mīsksin naseīliskas pōets Dāniels Sudermanns (tūsims pēnksimta pēnkdesimt – tūsims uššimta trīsdēsimt aīns). Dānielas Sudermannas palikkei bēi menōnitai be swāise drūwjas paggan pastāi izgūntan en Prūsan. Mukinnuns si en reālgimnazijamans en Ēlbingu be en Tilzei, Ērmans Sudermanns pagaūwa studītun istōrijan be filozōfijan en Kunnegsgarbu, panzdau ēmpīrsin sadinnantei dī en Berlīnu, kwei dīlawuns kāigi žurnālists be buttas mukinnewis. Stwen pagaūwa dis peisātun pīrmans nōwelins. Tenesse pīrmassis lāiskas – rōmans “Istōrijas en miglai” – tikka en tūsims astōnsimta astōndēsimt septintasmu. Panzdau rīpi “Frau Sorge” be “Kattas lunki”, kwēisan pīrmassis ast autobiōgrafiskan be antrassis pabilītan na Kunnegsgarbas gatwīkas emnin. Kāigi spārts dramātūrgs pawaidinna si Sudermanns jāu en swāise pīrmasmu drāman “Teīsi”. En Sudermannas dīlammans ast īkstan perōniskas mōralis prōblematiki. En “Laītawiskamans istōrijans” (“Pintega en Tilzin”, “Mīks Bumbullis”, kittans – tūsims newīnsimta septinnadesimt) Sudermanns māīsteriskai ebpeisāi Laītawas unīkāliskwan be laītawiskas charakters stūrnawan.

Ērmans Sudermanns aulāūwa tūsims newīnsimta dwīddēsimt asmas mettā dwīddēsimt pīrman nuwēberin en Berlīnu.

THIENEMANN

Jōns Thienemanns gimma tūsims astōnsimta ušdesimt tīrtas mettās dwainadesīmtan decēberin en Tīringei. Jāu en malnīkiskwai pagaūwa dis interessin en pippelimans, desimt mettān wūrs peisāntei ornitolōgiskan deinālaiskan. Pa teolōgijas stūdijs en Lāipcegu be Hallei dīlai dis kāigi mukinnewis, adder kāigi preddikeris ērgi tūsims astōnsimta newīndesimt uštan, kaddan pergūba en Kursiskan Nerrijan. Enprettuns endātun si en ornitolōgijan, studēi zoolōgijan en Albertīnai. En tūsims newīnsimta pirmasmu tāns prabreūne ensadīnsnan ezze ornitolōgiskas staciōnis gruntisnān en Rusītei. Sirzdau mettāns tūsims newīnsimta dwiddesimt uššai – astōnei stwen pastāi kelīkintan smittukas be gandrāi be enlaukītan tenēisan migraciōnis maršrūtis.

En tūsims newīnsimta uštasmu J. Thinemanns engaūne doktōras grādan be ezze asmasmu pastāne dis per Kunnegs-garbas Zoolōgijas muzējas šlaitīnsnas auktimmin, adder en desimtasmu – per Albertīnas profesōran. Tenesse laiskāi ezze pippelins pastāi waīstan en pastippasmu swītan. Aulaūwa en Rusītei tūsims newīnsimta trīsdesimal asmas mettās dwainadesīmtan aprīlin, enkaps en Rusītei.

WIDŪNS

Preddikeres sūns Wilhelms Stōrosts gimma astōnsimta ušdesimt asmas mettās dwiddesimt āntran mārtaŋ en Junāitims (Jonaiten). En tūsims astōnsimta astōndesimt asmasmu wanginnuns semināraŋ per mukinnewins en Rangānei (Ragnit), panzdau studēi en delli Mikskātautas uniwersitātimans. Sirzdau tūsimsastōnsimta astōndesimt asman – newīnsimta dwainadesīmtan dīlai dis kāigi mukinnewis en Kintamans be en Tilzei, en kassei ezze tūsims astōnsimta newīndesimt penktasmu ērgi newīnsimta trīsdesimt pēnktan tāns bei ezze tenesmu gruntintas Laītauwiskas grimtajan ginnijas wediks. En tūsims astōnsimta astōnadesimtasmu mukinna dis laītauwiskan en Berlīnas uniwersitātis Deināiniskasmu semināraŋ.

En dwidesīmtas metsimtas pagaūseŋu pōpularan wīrta arwiskwas laukisnā pra teozōfiskan sintēzin stēisan deināiniskan be wakkarikan religiōnin. Ezze tūsims newīnsimta antrasmu Stōrosts bei streīpst en Miksiskai teozōfiskan perōniskwan. Pra teozōfijan tāns pastāi endīlitan ezze sistēmamans stēisan wūran indīnan. Kaddan, newinadesīmtas metsimtas lingwistiskan dīlin paggan, pastāwusi aupaltan archāisku stesse laītauwiskan be pagaūtan mirītwei ezze tenesse taūwiskwan prēi sanskritan (staddan laikātan per “ukawūraisin” billin), Stōrosts prapīda teozōfijan en panteistiskan laītauwiskan mentalitātin. Swāise dīlins zemai peisāi tāns kāigi Widūns (“Stas, kas widāi”). Tenesse filozōfija ast preilaikātan en dwāinadesimt dīlimans be en trimmans dessimtins drāmans.

Per Widūnan, būtisku astits Abzōlutas Naseīlis, adder materiālin swītan astits ainā stēisan Naseīlas būsnan, kwāi

zentli būtiskwas grādan – Abzōlutas āumenes delīkiskan prapalsnan. Swītas kakīnsli astits etwartīntun si pra āumenin en Abzōlutan. Zmunēnts astits uniwersas wīds, adder zmunēntis perōni ēitits ezze indiwīdu prēi Abzōlutan pra amzis be zmūnijas grādans. Šis pints astits mōrali – zmunēntis naseīlas be zmunēntis prēigimis kōrelaciōni. Mōrali, kunsta be zināni astits trīs kultūris fōrmis.

Ezze tūsims newīnsimta dwiddesimt penktasmu Widūns bei PEN klubbas streīpsts. Tāns bei pirmassis laītawis, preistafīnts prēi Nōbelas prāizan. Laītawin amzis patriōts adder ni aulānki laītawiskas kultūris sāitans sen miksiskan kultūrin. Giwāntei en kērdai stesse Mīmelis kōnfliktan pastāi dis per dergīsnas objektan ezze abbeimas fanātiskans pāusans. Tūsims newīnsimta ketturdesimt ketwirtas mettas āntran uktōberin Widūns pastāne ewakuītan en Mikskātautan ēmpiri sen kittans tilzīnans. Tāns aulaūwa tūsims newīnsimta pēnkdesimt tīrtas mettas dwidesīmtan februāran en Detmoldu, adder teinū tenesse kērmens ast enkaps en Bitēnimans en Līkutas Laītawas laītawiskasmu delīkan.

WIECHERT

Ērnsts Wiecherts gimma tūsims astōnsimta astōndesimt septmas mettā astōnadesīmtan maijan en Klāinurtu prei Sēinitstaban en medenīkas sēimei. Ergi swāise ainadesīmtan mettā pastāi dis mukīntan ezze buttas mukinnewju. Ezze tūsims astōnsimta newīndesimt asmasmu ergi tūsims newīnsimta pēnktan mukinna si dis en Kunneggarbu en Kunnegiskai auktan reālskulīn. Ezze tūsims newīnsimta penktasmu ergi ainadesīmtan studijja dis en Albertīnai dabbas zinānīns, geografījan, filozōfījan, mikskan be ēnglīskan billīns. Ezze tūsims newīnsimta ainadesimtasmu ergi keturnadesīmtan dīlai dis en Kunneggarbas Prīdrikas kōlagīju be en Kunnegiskai auktan reālskulīn. En ketturnadesimtasmu pastāt dis mōbilizitan kāīgi zuldāts en pirmanīn swītas kereūsnan. Eneīzwīnts, wangīna dis kareūsnan kāīgi rezērwis luītnants. Tenesse pirmanīs rōmans “Pabīgsenis” tikka en tūsims newīnsimta ušnadesimtasmu pa pseudōnīmu Ernst Barany Bjell. En septīnadesimtasmu aulaūja tenesse ketturin mettā ūrs sūns. Ezze tūsims newīnsimta newīnadesimtasmu ergi dwīddesimt newīntan ēmpīrsīn sadīnna dis swāise skūlīs šlūzīn en Kunneggarbu en Ūban gīmnāzīju be en Prīdrikas kōlagīju. En dwīddesimt newīntasmu aulaūja tenesse genā, adder en rīpīntīsmu mettā praskīt dis en Berlīnan. Jāu en swāise tirtasmu rōmanan “Aulaūwusīn wīlks” (tūsims newīnsimta dwīddesimt ketturei) Wiecherts pawartīnna si ezze swāise ciwilizaciōnei prei skīstan dabban be tenesses mīstīkīn. Wiechertas ideāls – jāukes zmūnījas tusns erōjs, kasse dīlīnanti nīsebewīnga mīlī pastāt realizītan en anzukasmu skrittān stēisan tāūwisīn (“Jirgenas Doskocilas

mergā”, tūsims newīnsimta trīsdesimt dwāi, “Majōrini”, tūsims newīnsimta trīsdesimt ketturei, “Jaukī gīwata”, tūsims newīnsimta trīsdesimt newinnei). Ezze tūsims newīnsimta trīsdesimtasmu ergi trīsdesimt tīrtan ast Wiecherts en skūlis šlūzei en Berlīnas Šarluttenburgas Kēizerines Augustas gimnāziju. Per Wiechertan, stan enēntrintan humānisman pertreppenikan, bēi nacional-sōcialistiskas idējas nieinimmewingi. Ezze trīsdesimt tirtasmu dīlai dis kāigi pawīrps peisātajs en Bāirai. En waitāsnamans be pēisemenins tāns wartinna si pīki nācin utōpijans be antisemitisman. En tūsims newīnsimta trīsdesimt asmasmu tāns etwirai ginna antifašistan pappan Martīnan Niemōllerin, kasse paggan subs enpalla en Būchenwaldan en stesse mettas māiju ergi septēmberin. Panzdau ergi ketturdesimt pēnktan gīwa dis pa Gestapo nadirīsnai, tenesse literārai dīlasnai pastāntei drēuditan. Pa kareūsnan prawilluns si en nadruwīsnai na swāise amzis reliģiōzan mōraliskan ernauņīnsnan, aujāt dis en tūsims newīnsimta ketturdesimt asmasmu en Uerikonan en Šwēicei, kwei buwwina ergi swāise gallin tūsims newīnsimta penkdesīmtas mettas dwiddesimt ketwirtan augustan. En pirdpanzdaumasmu tenēisan trīsnaidesimt rōmanans pastāt pawaidīntan drūwis kāigi preistalīwingisku.

WILL

Ābels Wills, prūsiskas billas ukadebbaisis pamīntlas sendītajs, gimma zurgi tūsims pēnksimta panknadesīmtan en Pabītimans, kwei bēi giwīwuns ir tenesse pirdaunīkai: Matīs Wills en tūsims pēnksimta dwididesimt septintasmu gaūne stwen malūnan, adder en tūsims pēnksimta keturdesimtasmu Pabītin paps bei Mikaēls Wills. Pa dwēimas mettans en tenesse deīktu jāu aupallimai Ābelin. Willai bei prūsiskas paēisenes, bilāi prūsiskai, Ābels skaitāwuns messin en prūsisku.

Ābelas Willas ginni bēi ercōgas Ālbertas preddikeris Jōhans Funks. Pra Funkan ercōgs aupalla prūsiskai bilīntin Willin be laipinna din iztulkautun prūsiskai Martīnas Lutheras “Līkutan katekisman” (“Enchirīdijan”). Dabber en tūsims pēnksimta ketturdesimt penktasmu en Kunnegsgarbu bēi pastāwuns izdrukkaudan dwāi miksiskai–prūsiskai katekismikai pa penknadesimt pāusans. Ābels Wills en aīnesmu mettan iztulkau be en subban stesmu mettan perlazinna pastippan “Enchirīdijan”, en kasmu, šlāits miksiskan tekstan, jāu bei pēnkdesimt astōnei prūsiskai pausāi! Sta ast peisātan en Sambas dialaktu be ast nūmans prūsiskas billas grunts. En tulkausnai galba Willu Pabītin kīrkis tulki kummetis prūss Pāuli Megōts iz Bigītin kāiman. Šin lāiskan izdrukkaudan Jōhans Daubmanns en tūsims pēnksimta ušdesimt pirmasmu en Kunnegsgarbu.

Stan kērdan en lutteranismu bei pōpularan ossiand-risms. Ši skatisnā bei ōficiali perklantītan kāi sekti. Kāigi sektīns en tūsims pēnksimta ušdesimt uštasmu pastāi aulīgintan prei gallin J. Funks, adder tenesse ginni Wills enpalla en kalūzan. Panzdau tāns ebspānga be buwwina prei Kunnegs-

garbas Līpenikan špitlin, kwei ir aulaūwa.

Ni bei walnan ir Megōtas wangā. Tenesse dukti sen wīran izgunni din en wūriskwai iz buttan. Aulaūwa en tūsims pēnksimta newīndesimt penktasmu.

WOLSZLEGIER

Antōnis Wolszlegieris gimma tūsims astōnsimta pēnkdesimt tirtas mettās trisnadesīmtan mārtnan en Šēnfeldu prei Kūncin. En tūsims astōnsimta septīndesimt tirtasmu pawan-ginnuns Kūnicis gimnāzijan, studijja dis teolōgijan be filozōfijan en Breslawas, Insbrukas, Minkenas be Wirzburgas uniwersitātimans. Ezze tūsims astōnsimta septīndesimt newintasmu teolōgijas doktōrs be katōliskas nōseilaniks, dīlai dis en bīskupas kanclājai en Peplinu prei Werissas appin en Wakkarn Prūsijan. Ezze tūsims astōnsimta astōndesimt tirtasmu pastāi dis per direktōran stesse Enteikāsenin per nōseilanikans emerītans, adder ezze tūsims astōnsimta newīndesimt antrasmu ergi tūsims newīnsimta dwiddesimt āntran gewinna kāigi paps be dekāns en Gillispilei prei Austrātin. Ezze tūsims astōnsimta newīndesimt tirtasmu ergi asman bēi dis pirmāis Wārmijas be Mazūran pōlin tengīntinis en Rīkstagu. Tāns bei aīns ezze Lukkas “Gazeta Ludowa” (Amziskas Awīzis) gruntinikamans, adder en tūsims astōnsimta newīndesimt uštasmu kāupuns awīzis drukeīnan praweddi din (praweddēdin) en Ārtelsburgan, tīt pateikāwuns stwen bāzin per tālaisin pōliskas pressis perlazīnsnan. Aulaūwa dis en Kūnicei tūsims newīnsimta dwiddesimt āntras mettās pēnktan janwāran.

Iz wuraprūsiskan literatūrin

ĒLBINGAS WIRDEĪNS

[185^b]

792	Werld	Swetan	<i>swītan</i>
	Lant	Tauto	<i>tautā</i>
	Kristenheit	Cristionisto	<i>krištānista</i>
795	Heidenschaft	Pagonbe	<i>pagūnibi</i>
	Stat	Mestan	<i>mīstan</i>
	Dorf	Caymis	<i>kāims</i>
798	Anger	Sparyus	<i>spars</i>
	Weyk	Pintis	<i>pints</i>
	Styeg	Lonki	<i>lunki</i>
801	Weyde	Posty	<i>pastī</i>
	Czün	Sardis	<i>zārdis</i>

GRŪNAWAS WIRDEĪNS

1	Gott	Dewes A1 dewus F7 Dewus	<i>Dēiws</i>
2	Engel	Angol A39 angol F30 Angol	<i>ēngels</i>
3	Stadt	Maista A2 maysta F8 Maysta C maista	<i>mīstan</i>
4	Mensch	Ludis A40 ludysz F60 Ludysz	<i>lūdis</i>
5	Dorff	kayme A3 cayme F9 Cayme	<i>kāims</i>
6	Pferdt	kampnit A41 camnet F41 Camnet H camnel C kummeles	<i>kamnītis</i>
7	Kue	klint A4 clynth F10 Clynth	<i>klanti</i>

PIRMASSIS KATEKISMUS

[7]

Stas Dröffs

9 AS drowe an Deiuā\Thawan
10 wismosing \ kas ast taykowuns
11 dangon bah semmin\ Bah an Je-
12 sum Christū swaian ainan Sunun
13 nusun rekian\ Kas patickots ast
14 assastan swintan naseilen\ Gem-
15 mons assastan jungkfrauen Ma-
16 rian.Stenuns po Pontio Pylato\
17 scriaits\aulawns bah encops.Sam
18 may lesuns preipekollin\ Tirtin
19 deinam att skiwuns assa gallans.

[9]

1 Unsey gobuns andangon\ Sin-
2 dats preitickray Deiuas wismo-
3 singis Thawas\ Stwendau per-
4 gubuns wirst preyleiginwey stans
5 geiwans bha aulauwussens.
6 As drowe an swintan naseilen\
7 Ainan swintan krixstianiskun kir-
8 kin\ Ainan perroniscon swintan\
9 Etwerpsannan grecon\ At skisen-
10 na menschon\ Ba prabitscun gei-
11 win. Amen.

ANTRASSIS KATEKISMUS

[7]

Stan Druwin.

9 ES drowy en Deywan\Thawan
10 wissemokin\kas est tykynnonns daen-
11 gon bhe semmien. Bhae en Jesum
12 Christum swaien aynen Sounon
13 nouson reykyen\ Kas pagauts aest
14 haese swyntan naseylien. Gemmons
15 aestan jungprawan Marian.
16 Styienuns po Pontio Pylato\
17 skresitzt\ aulauns bhe enquoptzt.
18 Semmay lysons prey pykullien \
19 An tirtien deynan etskyuns haese

[9]

1 gallans. Unsei gubons nadengon.
2 Syndens preytickaray deywas
3 wyssen mukis thawas\ Stwendau
4 wirst pergubons leygenton staens
5 geywans bhe aulaunsins.
6 Es drowy en swyntan naseylien\
7 Aynan swyntan krichstianisquan
8 kirken\ Perronisquan swyntan\
9 Etwerpsennian griquan\
10 Etskysnan menses\ Bhe pra-
11 busquan geywien\ Amen.

TĪRTASIS KATEKISMUS

[41]

1 Ka ast sta billiton?
2 As druwē/ kāi mien Deiws Teikūnus ast/sen
3 wissans pērgimmans / mennei kērmenan bhe Dūsin
4 ackins / āusins / bhe wissans streipstans / Isspressen-
5 nien / bhe wissans seilins dāuns ast / bhe dabber Islāi
6 ka / Prēistan rūkans / bhe kurpins īst bhe pūton / but-
7 tan bhe burwalkan / Gannan bhe Malnijkans /
8 Laukan / Pecku / bhe wissans labbans / sen wissan
9 prewerīngiskan bhe maitāsnan schiēise kermenes
10 bhe gīwas / Laimiskai bhe deineniskai persurgauī /
11 bhe prijki wissan wargan pokūnti bhe popeckuwi/
12 bhe stan wissan is kalsiwīngiskan / Tawiskan / Dei-
13 wūtiskan labbiskan bhe etnīstin Schlāit wissan mai
14 an perschlūsissan bhe wertīngiskan / perkawīdan
15 wissan as stēismu preidīnkaut / bhe preigirtwei / bhe
16 pērstan preischlūsitwei / bhe poklusman boūt schkel-
17 lānts asmai / sta ast perarwisku arwi.

18 Stas Antars Dellijcks
19 Essestan Isran-
20 ckīsnan.
21 Bhe en Jesūm Christum / swaian ai-
22 nan Soūnon nouson Rikijan / kas pogauts
23 ast / esse Swintan Noseilien / Gemmons esse
24 stan Jumprawan Marīan / Stīnons po
25 D Pontio

1 Pontio Pilato / Skrīsits / Aulauns / bhe en-
 2 kopts / Semmailisons prei Pickullien / En
 3 tīrtan deinan etskīuns esse gallan / Unsaigū-
 4 bons no Dangon / Sīdons prei tickrōmien
 5 Deiwas steise wissemusīngin Tawas isquen
 6 dau tāns pergūbons wijrst / prei līgint stans
 7 gijwans bhe aulausins.

8 Ka ast sta billiton?
 9 Ettrais.
 10 As druwē / kai Jesus Christus / isarwiskas
 11 Deiws esse Deiwan Tawan en prābutskan gem-
 12 mons bhe dijgi isarwiskas smunents / essestan Jum
 13 prawan Marīan gemmons kas mien Ismaitinton
 14 bhe perkantiton smumentien isrankīuns ast peldī-
 15 uns / augauuns / bhe esse wissans grīkans / esse gal-
 16 lan/ bhe esse stan warein steise Pickulas ni sen Ausin
 17 adder Sirablan Schlāit sen swaiāsmu Swinton
 18 tēmpran krawian / bhe sen swaiasmu niwinūton
 19 Stinsennien bhe anlausennien / Nostan kai as ten /
 20 nēismu subsai asmai / bhe entennēismu rīkin po tenes
 21 mu giwīt / bhe stesmu schlusilai en prabuskai
 22 tickrōmiskan / niwinūtiskau bhe deiwū-
 23 tiskan / ainawydan / kaigi tāns ast
 24 etskīans esse gallan / giwa bhe
 25 rickawie en prabutskan / sta
 26 ast perarwiskai arwi.

Pameddiskas dialakts

Pamediskas dialekts

Pater Noster

Nūse Tōwe, kas eseí en dōngu,
Seísei swēntan Twōjs èmmens,
Perēisei Twajó ríkē,
Twōjs kwōits audósei si
Kōigi en dōngu, téta dígi nó zemei.
Núsan dèininan geītin dóis nūmans šan dèinan,
Be etwērpjais nūmans nūsans āušautins
kōigi mēs etwērpjamai nūsamans aušautenīkamans,
Be nē wèdais mans en perbōndan,
Skļōita izrankìjais mans èze wōrgō.

[Nūse Tāws, kas assei en dāngu, seísei swintan Twajs emmens, perēisei Twajā rīki, Twajs kwāits audāsei sin kāigi en dāngu, tīt dīgi nōzemīn. Nūsan dēininan geītin dāis nūmans šandēinan, be etwerpjais nūmans nūsans āušautins, kāigi mes etwerpimai nūsamans aušautenīkamans, be ni wedais mans emperbāndan, šlāit izrankīs mans ezze wārgan.]

I 9:

- (13) *THawe nuson kas thu asse an-*
- (14) *dangon. Swintints wirst twais*
- (15) *emmens. Pergeis [II 9: twayia ryeky].*
- (16) *Twais quaits audasseisin na sem-*
- (17) *mey key a[n]dangon. Nusan deini-*

I 10:

- (1) *nan geittin dais numons schin-*
- (2) *deinan. Bha atwerpeis noumans*
- (3) *nuson auschautins, kay mas atwer-*
- (4) *pimay nuson auscha[u]tnīkamans.*
- (5) *Bha ny wedais mans enperban-*
- (6) *an. Sclait isrankeis mans*
- (7) *assa wargan.]*

Fabula **Fàbulō [*Fabbula*]**

Kàmistjan be kàmanīļjai

Kàmistjan, nó ka né bē wílnōs, wídō kàmanīļjans: aīnan – wēlkāntin brēndun abāzan, aīnan – debīkan gnētan be aīnan – dīwai zmónēntin pēdāntins. Kàmistjan gērdauwō kàmanīļjamans: “Gnētja mi sēr wídantismō zmónēntin, gūnantin kàmanīļjans!” Kàmanīļjai etrōjō: “Klausējais, kàmiste, gnētja nūmans sēr wídantimans zmónēntin, kas tikina si tāpjans rūkans iz kàmistjas wílnai, kàmistjan gi est sklōītai wílnan!” Stan kirdēwus, kàmistjan pabēgō wīnan.

[Kamistin be kamnitei

Kamistin, nō ka ni bei wilna, widāi kamnitins: aīnan – welkāntin brendun abazzan, aīnan – debīkan gnettan be aīnan – dīwai zmunēntin pidāntins. Kamistin gērdau kamnitimans: “Gnette mennei sīran widāntei zmunēntin, gunāntin kamnitins!” Kamnitei etrāi: “Klausēis, kamistin, gnette nūmans sīran widāntei zmunēntin, kas tikinna sebbei tappins rūkans iz kamistes wilnan, adder kamistin ast šlāit wilnan!” Stan kirdīwuns, kamīstin bīga winnan.]

Leítawiskō grémō
[*Laítawiska grīma*]

Kweí es jólai, brōtríkai,
Pra kupsínans anksťōinan:

As laukìja, mergùze,
Swàjan bérans zirgíkan.

Be Tówíkas Mōtùzēs
Kōi graudùsis sēirēlīs.

Laukó Saúlē en dōngu:
Stó est mēnei mōtùzē,

Lāuks Mēnikiks en dōngu:
Stàs est mājase Tówíks,

Lāukōs Lāuksnōs en dōngu:
Stōs est mēnei sestrùzēs,

Zàljai mēdjas anzónai:
Stōi est mēnei brōtríkai,

Laukó Austró en dōngu
Stó est mēnei mergùzē.

Judaica

Lev Berinski

Džuma–Džamī mōšējōs stereoeffekts en Eupatōrijōs āustjō

Dōi minarētai, dōi tuřmai – abīpausi kùpulōs, prei tīkrai be kōirai,
kōi perplūsei pa jūrīn, Mūsa ben Ischāk, spārtai ōnkstan;
dōi tuřmai be pōrtals en sīrdō – kōīgi dwārīs
ēn kōntinēntan sen zīgzdō, mēdjamans, snōīgō;
dōi tuřmai, kōi est prawēdusīs ti prō stan tīmran,
Ischāk ben Mōšē: stas tīkars, ēn kase wīrsu
Stalējō (lachawlah! lachawlah!) muēzins
be kāūkē na swētan pra Eūkseinan Pōntan,
be stas kōiras tuřmus, kwei sālāwīs naktīsargs
prakrīkstē ikōīgi din pjaūna,
stas histēriskas pīpalīs
etbaudinō bāukin en Stambūlō,
en tólas mō lōīmas mō rūmō
perējīngan kāupīkan Mūsan-ibn-Īsa.

M.K.

Bībelis tulkausnas

Abel Will:
Der Kleine Catechismus Doctor Martins Luthers
Deutsch vnd Preussisch. Königsberg 1561

Gen 1 : 25–28, 2 : 18–24

Vnd Gott sahe alles sehr Gut/ Gott Schuff den Menschen/ Im selbst zum Bilde/ Ja zum Bilde Gottes schuff er jn. Er schuff sie ein Menlein vnd Frewlein/ Vnd Gott segnet sie/ vnd sprach zu jnen: Seid fruchtbar/ vñ mehret euch/ vnd erfüllet die erden/ vñ macht sie euch vnterthan/ vnd Herschet vber Fisch im Meer/ vber die Vögel vnter dem Himel/ vnd vber alles Thier/ das auff Erden kreucht. Vnd Gott der HERR sprach: Es ist nicht gut/ das der Mensch allein sey/ Ich will jm einen Gehülffen machen/ die vmb jn sey. Da ließ Gott der HERR einen tiefen Schlaff fallen/ auff den Menschen/ vnd er entschlief/ vnd nam seiner Rieben eine/ vnd schloß die stet zu mit fleisch/ Vnd GOTT der HERR bawet ein Weib auß der Riebe/ die Er von dem Menschen nam/ vnd bracht sie zu jm. Da sprach der Mensch: Das ist doch Bein von meinen beinen/ vñnd Fleisch von meinem fleisch/ man wird sie Mennin heissen/ darumb das sie vom Manne genomen ist. Darumb wird ein Man seinen Vater vnd Mutter verlassen- vnd an seinem Weib hangen/ vñnd sie werden sein ein Fleisch.

Bhe Deiws endeirā wissan/ kan tans bei teikuuns/ bhe dereis stwi sta bēi wissan sparts labban. Deiws teikū stan smunentin sebbei supsmu en prusnan poligon/ ia prei prusnas poligun Deiwas teiku tāns tennan/ Tāns teiku tennans Ainan wijrikan bhe Gannikan bke Deiws signai tennans/ bhe billāts prēidins seiti weijsewingi bhe tūlninaiti wans/ bhe erpilninaiti stan semmien/ bhe tickinnaiti ioumas stansubban/ pomettewingi. Bhe rikauite kirscha suckans en iūrin/ kirscha stans Pippalins pō Dangon/ bhe kirscha wissans swīrins kas nosemmien lise/ Bhe Deiws Rikijs billa. Sta ast ni labban/ kai stas smunents ains ast/ As quoi stesmu ainan pogalban teckint/ kawida surgj tennen boūsei/ Stwi dai Deiws ainan gillin maiggun krūt nostan smunentinan/ bhe tans ismigē bhe immats swaise grēiwakailin ainan/ bhe pertraūki stan deickton sen mensan/ bhe deiws Rikijs kūra ainan gennan/ essestan Greiwakailin/ kawijdan tans esse stesmu smunentin immats/ bhe weddēdin prēistan. Stwi billa stas smunents/ sta ast ainawijdi kaulei esse maians kaūlins/ bhe mensā esse maian mensan/ stwi wīrsti dien wijrinan billiuns/ stesse paggan/ kai tenna esse wijran imtā ast/ Stesse paggan wīrst ains wirs/ swaian Tawan/ bhe mūtin powiērpuns/ bhe en swaiasmu gennan kabūns/ bhe stai wīrst boūuns ains mensas.

Gen 3 : 16–29

So sprach Gott zum Weibe: Ich will dir viel Schmerzen schaffen/ wenn du Schwanger wirst/ Du solt mit Schmerzen Kinder geben/ vnd dein Will soll deinem Manne vnterworfen sein/ vnnd er soll dein Herr sein. Vnd zum Man sprach Gott: Dieweil du hast gehorchet der Stimme deines Weibs/ vnd gessen von dem Baum/ dauon Ich dir gebot/ vnd sprach: Du solt nicht dauon Essen/ Verflucht sey der Acker vmb deinet willen/ mit kummer soltu dich darauff nehmen/ dein lebenslang/ Dorn vnd Disteln soll er dir tragen/ vnnd solt das Kraut auff dem Felde Essen. Im schweiß deines Angesichts soltu dein Brot Essen/ biß das du wider zur Erden werdest/ dauon du genommen bist/ Denn du bist Erde/ vnd solt wider zur Erden werden.

Tit billa Deiws prei Gennan as quoi tebbe toūlan Gulsenin teickut/ kantou sen brendekermnen postāsei/ Tu turri sen Gulsennien malnijkans gemton/ bhe twais quāits turri twaiāsmu wijran pomests baūton/ bhe tāns turei twais Rikijs bout. Bhe prei Wiran billa Deiws/ Stankīsmān kai tou assai klausius stesmu tārin twaiasei Gennan/ bhe īduns esse stesmu garrin/ Esse kawīdsmu as tebbei laipinna/ bhe billai/ Tu niturei esse stesmu īst/ Perklantīs bouse stas laucks twaise paggan/ Sen Alkīnisquai/ turei tou tien nostan pomaitat kuilgimai giwassi kaāubri bhe strigli turrei tans tebbei pijst/ Bhe turei stan Sālin nostan laukan istwei/ En prakāisnan twaise prosnan turri tu twaian geitin istwe/ stu ilgimi kai tu etkumps prei semman postāsei/ esse kawīdsmu tou animts assai/ beggi tou asse semmē bhe turei prei semmien postātwei.

Mikkels Klussis:

Gen 37 : 3–17

w^ejīsrā'ēl āhab et-jōsēp
mikkol-bānā(j)w kī-ben-
zqūnim hū(°) lō w^eāšā lō
ktōnet passīm. wajjir^eū
exā(j)w kī-'ōtō 'āhab ^abīhem
mikkol-'exā(j)w wajjīśn^eū
'ōtō w^elō jāk^elū dabb^erō
l^ešālōm.

wajjax^alōm jōsēp xlōm
wajjaggēd l^eexā(j)w
wajjōsīpū 'ōd śnō(°) ōtō.
wajjōmer ^alē(j)hem šim^eū-
nā hax^alōm hazze(h) ^ašer
xālāmī. w^ehinnē ^anaxnū
m^eall^emīm ^alummīm b^etōk
haššāde(h) w^ehinnē qāmā
^alummātī w^egam-niccābā
w^ehinnē t^esubbu(j)nā
'^al u m m ō t ē (j) k e m
w a t t i š t a x ^a w ũ (j) n ā
la^alummātī. wajjōm^erū lō
'exā(j)w h^amālōk tīmlōk
'ālē(j)nū im-māšōl tīmšōl
bānū? wajjōsīpū 'ōd śnō(°)
ōtō 'al-xlōmōtā(j)w w^eal-
dbārā(j)w.

wajjax^alōm 'ōd x^alōm axēr
waj^esappēr ōtō l^eexā(j)w

Ἰακώβ δὲ ἠγάπα τὸν Ἰωσήφ
παρὰ πάντας τοὺς υἱοὺς
αὐτοῦ. ἔποισε δὲ αὐτῷ
χιτῶνα ποικίλον. Ἰδόντες δὲ
οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ὅτι
αὐτὸν ἐφίλει ὁ πατὴρ αὐτῶν
ἐκ πάντων τῶν υἱῶν αὐτοῦ,
ἐμίσησαν αὐτὸν, καὶ οὐκ
ἔδύναντο λαλεῖν αὐτῷ οὐδὲν
εἰρηνικόν.

Εὐπνίασθεῖς δὲ Ἰωσήφ
ἐνύπνιον, ἀπήγγειλεν αὐτὸ
τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. Καὶ
εἶπεν αὐτοῖς· ἀκούσατε τοῦ
ἐνυπνίου τούτου, οὗ
ἐνυπνιάσθη. Ὡμῶν ἡμᾶς
δεσμεύειν δράγματα ἐν
μέσῳ τῶ πεδίῳ· καὶ
ἀνέστη τὸ ἐμὸν δράγμα, καὶ
ὠρθάθη. Περιστραφέντα δὲ τὰ
δράγματα ὑμῶν προσεκύ-
νησαν τὸ ἐμὸν δράγμα.
Εἶπαν δὲ αὐτῷ οἱ ἀδελφοὶ
αὐτοῦ· μὴ βασιλεύων
βασιλεύσεις ἐφ' ἡμᾶς, ἢ
κυριεύων κυριεύσεις ἡμῶν;
καὶ προσέθεντο ἔτι μισεῖν
αὐτὸν ἕνεκεν τῶν ἐνυπνίων
αὐτοῦ, καὶ ἕνεκεν τῶν
ῥημάτων αὐτοῦ.

Ἰδε δὲ ἐνύπνιον ἕτερον, καὶ
διηγήσατο αὐτὸ τῷ πατρὶ

Adder Israēls milīwuns Jōze-
pan mūisesan neggi wissans
swajjans sūnuns, beggi bei
dis sūns tenesses wūriskwan.
Tikinnuns tenesmu maisātan
chitōnan. Tenesse brātei, wi-
dāntei, kāi tenēisan tāws mili
din mūisesan neggi wissans
swajjans sūnuns, endergīwu-
sis din be ni mazēi enĒwaiṭā-
tun din pakawīngi.

Rēizan Jōzeps supnāwa
supnan be pawakēi din swāi-
mans brātins, adder tenēi
dabber paspārtina swajjan
dergīsnan per tennan. Tāns
gērdau: klausēiti supnas, kan
as asma supnāwuns. Stwī
mes rēisimai kurkans sirzdai
lāukas be stwī etskija majā
kurka be etkūmpina. Adder
jūsas kurkas, din ebzurgi-
nušas, lānki si majjai kur-
kan. Staddan gērdau tenesmu
tenesse brātei: anga tū wīrst
rikaūtwei enrikaūwuns kīrsa
mans be waldītwei ebwaldī-
wuns mans? Be dabber pa-
spārtina swajjan dergīsnan
per tennan tenesēisan supnan
be wīrdan paggan.

Staddan supnāwa dis kit-
tan supnan be gērba din

wajjōmer hinnē xālamtī
xlōm .od w^hhinnē haššemeš
w^hhajjārē^ax w^h'axad 'āšār
kōkābīm mištax^awīm lī.
wajj^esappēr el-'abīw w^h'el-
'exā(j)w wajjig'ar-bō 'abīw
wajjōmer lō mā hax^alōm
hazze(h) 'ašer xālāmtā?
h^abō(°) ^anī w^h'imm^akā
w^h'axū(j)kā l^hhištawōt l^hkā
'ārcā? waj^h'qan^h'ū-bō 'exā(j)w
w^h'abīw šamar et-haddābār.

wajjēl^hkū 'exā(j)w lir'ōt et-
cō(°)n ^abīhem biš^h'kem.
wajjōmer jīsrā'ēl el-jōsēp
h^alō(°) axū(j)kā rō'im
biš^h'kem? l^hkā w^h'ešlāx^akā
'^alē(j)hem wajjōmer lō
hinnēnī.

wajjōmer lō lek-nā r'ē(°) et-
šlōm axū(j)kā w^h'et-šlōm
haccō(°)n wah^ašibēnī dābār.
wajjīšlāxēhū mē'ēmeq
xebrōn wajjābō(°) škemā.

wajjimcā'ēhū 'iš w^hhinnē
tō'e(h) baššāde(h).
wajjīš'alēhū hā'iš lēmōr:
ma(h)-t'baqqeš? wajjōmer et-
'axaj ānōkī m^h'baqqeš.

αὐτοῦ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς
καὶ εἶπεν· ἰδοὺ ἐνυ-
πνιάσθην ἐνύπνιον ἕτερον·
ὥσπερ ὁ ἥλιος, καὶ ἡ
σελήνη, καὶ ἕνδεκα ἀστέρες
προσεκύνουν με. Καὶ
ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ πατήρ
αὐτοῦ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· τί τὸ
ἐνύπνιον τοῦτο, ὃ ἐνυπνιά-
σθης; Ἄρα γε ἐλτθόντες ἐλευσό-
μεθα ἐγώτε καὶ ἡ μήτηρ σου
καὶ οἱ ἀδελφοί σου,
προσκυνῆσαί σοι ἐπὶ τὴν γῆν;
Ἐζήλωσαν δὲ αὐτὸν οἱ
ἀδελφοὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ πατήρ
αὐτοῦ διετήρησε τὸ ῥῆμα.
Ἐπορεύθῃσαν δὲ οἱ
ἀδελφοὶ αὐτοῦ, βόσκειν τὰ
πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτῶν εἰς
Συχέμ. Καὶ εἶπεν Ἰσραὴλ
πρὸς Ἰωσήφ· οὐχ οἱ
ἀδελφοὶ σου ποιμαίνουσιν
ἐν Συχέμ; δεῦρο, ἀποστείλω
σε πρὸς αὐτούς. Εἶπε δὲ
αὐτῷ· ἰδοὺ ἐγώ. Εἶπε δὲ
αὐτῷ Ἰσραὴλ· πορευθεῖς ἴδε,
εἰ ὑγαίνουσιν οἱ ἀδελφοί
σου καὶ τὰ πρόβατα, καὶ
ἀνάγγελόν μοι. Καὶ
ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐκ τῆς
κοιλιάδος τῆς Χεβρών· καὶ
ἦλθεν εἰς Συχέμ. Καὶ εὗρεν
αὐτὸν ἄνθρωπος πλανώμενον
ἐν τῷ πεδίῳ· ἠρώτησε δὲ
αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος, λέγων· τί
ζητεῖς; Ὁ δὲ εἶπε· τοὺς

brātrimans gērdawints: stwi
as supnaūwuns dabber aīnan
supnan, ikāigi saūli, mīniks
be aīnadesimt lāuksnas
lānke si mennei. Stan gērba
tāns swajasmu tawu be
brātrimans, adder taws
ebkekka tennan be gērdau:
ka ast stas per supnan, kan
tu supnaūwa? Anga
pergūbusis as be twajā mūti
be brātei wirtsmai lānkus
tebbei ik zemmin? Brātei gi
nērti na tennan, adder tāws
enminijja stan pawīstin.

Jōzepas brātrimans izgūbus
pūstun swāise tāwas pekku
en Šechemman, Israēls
gērdau tenesmu: anga ni
twajāi brātei pūša en
Šechemmu? Jeīs, as tengin-
na ten prei tennans. Tāns
etrāi: stwi asma.

Staddan gērdau tenesmu: nū
jeīs be dirēis anga kailūstan
ast twajāi brātei be kailūstan
ast pekku be etwārtinais
mennei waīstin. Staddan
iztenginna din iz Chebrōnas
līndan be tāns engūba en
Šechemman. Be aupalla din
aīns zmunēntins blandāntin
en lāuku be prasijja din: kan
tu laukijja? Tāns gi etrāi: as
laukijja majjans brātins.

wajjōmer hā'īš nās^eū
 mizze(h) kī šāma'ī 'ōm^etīm
 nēl^ekā dōtājnā. wajjēlek
 jōsēp axar exā(j)w
 wajjimcā'em b^edōtān.

ἀδελφούς μου ζητῶ ἀπάγγελόν
 μοι, ποῦ βόσκουσιν.
 Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἄνθρωπος·
 ἀπῆρασιν ἐντεῦθεν·
 ἤκουσα γὰρ αὐτῶν λεγόντων·
 πορευθῶμεν εἰς Δωθαεῖμ.
 Καὶ ἐπορεύθη Ἰωσήφ
 κατόπισθε τῶν ἀδελφῶν
 αὐτοῦ, καὶ εὗρεν αὐτοὺς εἰς
 Δωθαεῖμ.

Staddan gērdau zmunēntins:
 tenēi izskīja izšendau, beggi
 as kirdiwuns dins bilāntins:
 “Ēimai en Dōtainan!”. Be
 Jōzeps gūba pas brātins be
 aupalla dins en Dōtainu.

Math 6 : 1–13

Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ
 ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, πρὸς τὸ
 θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μήγε, μισθὸν οὐκ
 ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς. Ὅταν οὖν ποιῆς ἐλεημοσύνην,
 μὴ σαλπίσσης ἔμπροσθέν σου, ὥσπερ οἱ
 ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ
 ἐν ταῖς ρύμαις, ὅπως δοξασθῶσιν ὑπὸ
 τῶν ἀνθρώπων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν,
 Ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Σοῦ δὲ
 ποιούντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνώτω ἡ
 ἀριστερά σου, τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου, ὅπως
 ἦ σου ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ
 πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ
 κρυπτῷ, αὐτὸς ἀποδώσει σοι ἐν τῷ
 φανερῷ. Καὶ ὅταν προσεύχη, οὐκ
 ἔσῃ ὥσπερ οἱ ὑποκριταὶ, ὅτι φιλοῦσιν ἐν
 ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν
 πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι, ὅπως
 ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν λέγω
 ὑμῖν, ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν
 αὐτῶν. Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη, εἴσελθε

Nadirēiti ni laikātun si etnīwingis-
 kwas pīrzdau zmūnins, kāi tenēimans
 enwaidīnlitei sin: kitawīdai ni turritei
 ettikrinsnan ezze jūsmu Tāwan en
 dāngu. Kudeznimai gi segēitei
 etnīstin, ni trimettauti pīrzdau sin,
 kāigi hipōkritai en sinagōgamans be
 en gatwimans, kāi pastālai girtan ezze
 zmūnimans: arwiskai gērdauī as
 jūmans, tenēi ast gaūwus swajjan
 ettikrinsnan. Tebbei segīntismu stan
 etnīstin, ni erzināsei twajā kairā, ka
 segēi tikrā. Seisei twajā etnīsti en
 klīptu, adder twajws Tāws, widānts en
 klīptu, wīrst ebdajāwuns ten et-
 wirai. Kudeznimai tū si madli, ni seīš
 kāigi hipōkritai, kāi padīnga dins
 madlitun si en sinagōgamans be
 stalīntei en lunkimmans stēisan
 plattapintins, kāi pawaidīnlai si
 zmūnimans. Arwiskai gērdauī as
 jūmans, tenēi ast gaūwusis swajjan

εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου, ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί· δοκοῦσι γὰρ, ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. Μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἶδε γὰρ ὁ πατήρ ἡμῶν ὃν χρεῖαν ἔχετε, πρὸ τοῦ ἡμᾶς αἰτῆσαι αὐτόν. Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ἡμῖς· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀμήν.

ettikrinsnan. Tū gi, kaddan madli si, jeis en swajjan kammerkan be wartellin preiklaūwuns madlis si swajasmu Tāwan en kliptu, adder twajs Tāws, widānts en kliptu, wīrst ebdajāwuns ten etwirai. Madlinteri ni paustabilāiti, kāigi pagūnai, kwēimans si perwaidinna, kāi en tulatarīsnai pastālai paklausitan. Ni seiti tenēmans palīgu: waīda gi jūss Tāws, ka jūmans prawerēi, pīrzdau jūmans prasāntimans. Tit adder madlinteri si: Nūss Tāwa, kas assei en dāngu, pastāsei swīntintan twajs emmens, perēisei twajā rīki, twajs kwāits audāsei si kāigi en dāngu, tit dīgi na zemmin. Nūsan dēininan geītin dāis nūmans šandēinan, be etwērpjais nūmans nūsans āušautins, kāigi mes etwērpimai nūsamans aušautenīkamans, be ni weddais mans en perbandāsnan, šlāit izrankis mans ezze wārgu, beggi twajā ast rīki, warē be zmūnis emprābutskan, amen.